

Fővárosi millennium

„Száztornyú város áll odakünn a város erdejében”

•••• Simon Bernadett

A magyar honfoglalás ezeréves évfordulója alkalmából országsszerte megrendezett ünnepségek központi eseményét 125 évvel ezelőtt a városligeti Millenniumi Ezredéves Országos Kiállítás jelentette. Mielőtt rátérnénk a kiállítás vázlatos ismertetésére, lássuk, melyek voltak azok az előzmények, amik *Az ezredéves kiállítás képes útmutatója* című kiadvány 21. oldalán „száztornyú város”-nak nevezett millenniumi kiállítás létrehozásához vezettek.

A 19. század közepétől rendszeressé váló világkiállítások esetében sem volt ritka, hogy az esemény rendezését valamilyen évfordulóhoz kötötték. Amikor 1891-ben felmerült a magyar honfoglalás jubileuma alkalmából rendezendő kiállítás ötlete, gróf Zichy Jenő – aki már korábban is részt vett a világ-, és országos kiállítások szervező munkálataiban – inkább egy világkiállítás mellett érvelt, ám a körülmények és a lehetőségek csak egy országos kiállítás rendezését tették lehetővé. De miért éppen 1896-ban? A Magyar Tudományos Akadémia négytagú történelmi bizottsága 888 és 900 közé tette a magyar honfoglalás időpontját. Végül az 1896. évi VII. és VIII. tc. szentesítette – a dátum többszöri módosítása után – egy 1896-os, budapesti országos kiállítás megrendezését, az ünnep alkalmából létesítendő maradandó alkotásokkal együtt. Budapest vonatkozásában ilyen volt például a Millenniumi Földalatti Vasút, a Múcsarnok, az Iparművészeti Múzeum, a Kúria (volt Néprajzi Múzeum), a Vígszínház épülete, a Ferenc József (ma: Szabadság) híd, az Országház kupolacsarnoka, a rakpart és a Nagykörút kiépítése, valamint számos más köz- és reprezentatív épület, szobor, emlékmű emelése.

Szokás az 1885-ös Országos Általános Kiállítást a 11 évvel későbbi millenniumi kiállítás főpróbájának is nevezni, és ez nem csak a szervezethez, a tematika, hanem a helyszín szempontjából is érvényes. A millenniumi kiállítást a Városligetben, 1896. május 2. és november 3. között 520 000 négyzetméter területen rendezték meg. 240 pavilonban sorakoztatták fel Magyarország történelmének, iparának ezeréves örökségét, amely az ország tündöklését és anyagi jólétét volt hivatott reprezentálni. A Történelmi és Jelenkori Főcsoportra osztott kiállítás célja a múlt bemutatása mellett a jelenben elért eredmények ismertetése és ebből következően egy olyan jövőkép kialakítása volt, amely elő-

revetítette Magyarország jövőbeni gazdasági és kulturális életének sikerességét.

Mindenki megtalálhatta az öt főkapun megközelíthető kiállítás területén a tematikusan felépített pavilonok között az érdeklődési körének megfelelő: a magyar történelmet a Történelmi Főcsoport épülete (ma: Vajdahunyad vára), a modernitást és haladást például az Iparcsarnok (a volt Petőfi Csarnok és Nagyréti területén) és a Közlekedési Csarnok (a volt Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum) épülete képviselte. A vidéki élet értékeit a Néprajzi Faluban lehetett megtalálni, míg a mindennapokkal kapcsolatos bemutatónak többek között az Egészségügyi pavilon (ma: Millennium Háza) adott otthont, míg az esték reprezentatív helyszínéül a Korzó és a világitó szökőkút területe szolgált.

Fotó: gyűjtemények.mnm.hu/online-collection

Madártávlati kép a Millenniumi Ezredéves Országos Kiállítás emléklapján (1896) – Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum

Május 2-i megnyitóján, valamint I. Ferenc József és Erzsébet megkoronázásának 29. évfordulója alkalmából megrendezett ünnepségsorozaton (június 5–8.) kívül mindennaposak voltak a hangversenyek, kongresszusok. Természetesen a szórakozás sem hiányozhatott a kiállítás fél évének hétköznapjaiból: az Állat- és Növénykert (ma: Holnembolt Park) területén az Ós-Budavára mulatókomplexum, Lágymányoson pedig a Konstantinápoly Budapesten elnevezésű szórakozóhely várta a kikapcsolódni vágyó vendégeket.

Az 1896-iki *Ezredéves Országos Kiállítás Közleményei* című lap 1897. augusztus 20-i száma szerint 5 823 636 fő látogatta meg – a fél év során – a „száztornyú várost”, melynek mindennapjairól 12 millenniumi alkalmi lap is tudósított.

Városunk

XXIV. évfolyam 2. szám

L
Ó
B
M
O
L
A
T
A
R
A
T

- 1 **Fővárosi millennium**
•••• *Simon Bernadett (könyvtáros)*
- 3 **Budapest első főpolgármestere**
•••• *Gábrriel Tibor (történész)*
- 4 **„Svábhegyi lakásom felépült...”**
•••• *Tüske Tamás (történész)*
- 5 **Szomorú évforduló**
•••• *Róbert Péter (egyetemi docens)*
- 6 **Millenniumi épületek a Városligetben**
•••• *Simon Bernadett (könyvtáros)*
- 7 **Városliget vásárváros**
•••• *Sándor Tibor (gyűjteményvezető, könyvtáros)*
- 8 **Budapest irodalmára**
•••• *Buda Attila (irodalomtörténész)*
- 9 **Iparalapító a Hegyvidéken**
•••• *Földváry Gergely (mb. gyűjteményvezető, történész)*
- 10 **„Következetesség formában és szellemben”**
•••• *Brunner Attila (levéltáros), Tóth Enikő (muzeológus)*
- 15 **Eltűnt idő nyomában**
•••• *Beöthy Mária (építész)*
- 18 **Könyvszemle**
- 20 **Vajdahunyadvár múzeuma**
•••• *Estók János (múzeumi főigazgató)*

Támogassa adójának 1%-ából a Budapesti Honismereti Társaságot!

A Budapesti Honismereti Társaság kéri tagjait és támogatóit, hogy minél többen ajánlják fel egyesületünk számára adójuk 1%-át. A támogatást működésünkre, a „Városunk – Budapesti Honismereti Híradó” 2021. évi számainak kiadására és terjesztésére használjuk majd fel. Egyben ezúton is köszönjük támogatóinknak múlt évi adóhozjárulásait!

Budapesti Honismereti Társaság
Adószámunk: 19673903-1-41
1043 Budapest, Berda József utca 48.

Miért nézzem meg a www.bpht.hu-t?

Mert a fővárosi Helytörténeti Portálon találok meg:

- a legfrissebb fővárosi helytörténeti híreket;
- a Kapcsolódó oldalak menüpontjában a legrövidebb utat a hazánkban kiadott történettudományi, levéltári, hadtörténeti, irodalom- és nyelvtörténeti folyóiratokhoz, múzeumokhoz, könyvtárakhoz, magyar elektronikus újságokhoz, honlapokhoz;
- a legtöbb információt a fővárosi és kerületi helytörténettel foglalkozó civil szervezetekről, gyűjteményekről;
- a Városunk összes eddig kiadott számát;
- az Archívumban a Budapesti Historiák 131 előadásának szerkesztett változatait.

Csak ezekért!

Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
Felelős kiadó: Breinich Gábor
1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652
E-mail: info@bpht.hu
Internet: www.bpht.hu
Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság: Breinich Gábor, dr. Buda Attila, dr. Róbert Péter, dr. Sándor Tibor, dr. Sipos András

Belföldi előfizetési díja 880 Ft/év. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (https://eshop.posta.hu/storefront), e-mailen a hirapelofizetes@posta.hu címen, telefonon a 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (https://eshop.posta.hu/storefront), postán: 1900 Budapest, telefonon: 06-1-767-8262 és e-mail-en: hirapelofizetes@posta.hu. A Budapesti Történeti Múzeumban, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi és fiókkönyvtáraiban, a kerületek helytörténeti gyűjteményeiben, múzeumaiban és a Budapesti Historiák előadásait ingyenesen is terjesztett. Lapunk Budapest Főváros XII. kerület, Hegyvidék Önkormányzata és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készül.

Nyomda: PrintWorks Nyomda Kft. • Print: ISSN 1418-4273, Online: ISSN 2732-1681

Budapest első főpolgármestere

Kétszáz éve született Ráth Károly

•••• Gábrriel Tibor

„Budapest, az ország egyesült fővárosa, a hozzácsatolt Ó-Budával együtt, új életnek indul elébe.” – olvashatták eleink a Magyar Királyság legnagyobb hatású sajtóterméke, a *Vasárnapi Újság* 1873. november 2-i száma címdoldalán a *Ráth Károlyt*, Budapest első főpolgármesterét bemutató írásuk bevezető mondataként.

Korábban nagy vitát keltett az 1873-ban egyesített főváros főpolgármesterének kinevezési útja. Végül kialakult ennek hivatalos menete: kormányzati (belügyminiszteri) javaslatot terjesztenek fel három főpolgármester jelöltre, ezeket az uralkodó visszaküldi „legkegyelmesebb királyi leirat” formájában, majd a főváros törvényhatósági bizottsága szavazással választja meg a javasoltak közül főpolgármesterét. E tisztség hatásköre szintén viták során alakult ki. *Házmán Ferencet*, a független polgári Magyarországért harco-

Házmán Ferenc az 1860-as években

Fotó: FSZEK Budapest-képtárház

Királyi Ítéltótabla alelnöke), Házmán Ferencre (Buda főváros polgármestere, országgyűlési képviselő) és *Havas Sándorra* (honvédelmi miniszteri tanácsos). Ráth a Deák-párt tagjaként és ügyvédi tevékenysége által is a pesti virilis polgárok, míg párttársa, Házmán a budai polgárság támogatását bírta. A *Hon* reggeli kiadása ismertette a választás módját: „...minden választó két golyót kap, egy feketét és egy fehéret. A fehér azon ládába teendő, mely felett annak neve áll, kit a választó legjobb meggyőződése szerint főpolgármesternek ohajt, a másik csak arra szolgál, hogy még a hang, a golyó gördülése se árulja el azt, hogy az illető kire adta szavazatát”. A szavazáson leadott 383 szavazatból Ráth 209-et, Házmán 169-et, Havas 5 szavazatot kapott.

Fotó: „Vasárnapi Újság”, 1897. 32. szám 525. p.

ló jogászt, a szabadságharc belügyminisztériumának önálló osztályigazgatóját, a távollétében halálra ítélt emigránst 1867-ben Buda polgármesterévé, 1869-ben a budai II. kerület országgyűlési képviselőjének választják – életútját *Czaga Viktória: Házmán Ferenc, Buda utolsó polgármestere (1810–1894)* című kötetében tette közismertté. Képviselőként a főpolgármesteri hatáskört az állami és a városi kormányzat közötti közvetítő szerepre javasolta korlátozni, az önkormányzatiság védelme érdekében.

Ráth Károly temetési menete

ruár 20-án született. Ráth a pesti egyetemen bölcsészeti és jogi tanulmányokat folytatott, ügyvédi vizsgáit 21–22 éves korában tette le, jegyzőként majd ügyvédként dolgozott. 1848-ban városi képviselőnek választják, közéleti tevékenysége révén közreműködhet a pesti huszár őrsereg szervezésében, a pestvárosi újoncozási és felszerelési bizottság egyik elnöke. A szabadságharc bukása után sikeres ügyvéd Pesten. 1860-ban az Országbírói Értekezlet egyik alosztályának jegyzője.

Az első fővárosi közgyűlést 1873. október 25-én a pesti Vigadóban (Re-doute) tartották. Ezen három főpolgármester jelöltre szavazhattak: Ráth Károlyra (a

1861-ben a lipótvárosi választóknál országgyűlési képviselőjelöltként is felmerült neve, 1865-ben ugyanitt már képviselőjelölt, de alulmarad *báráró Kemény Zsigmond*dal (*Deák Ferenc* jobbkeze, neves irodalmár, újságíró és politikus) szemben. Ráth 1867-ben a pesti városi tisztújítás elnöke, 1868-ban egy évig Józsefváros országgyűlési képviselője, majd jelentős állami tisztségeket tölt be: királyi ügyész, 1869-ben a legfőbb ítélőszék bírója, 1871-ben már a Királyi Tábla alelnöke – kitüntetik a Ferenc József-rend csillagos középkeresztével is.

A kiegyezéskori budapesti várospolitika legjobb ismerője, *Horváth J. András* több tanulmányában foglalkozott Ráth Károly szerepével, a főpolgármesteri funkció alakulásával. „Az igen nagy részben protokolláris és szimbolikus jellegű állás mint szerepkör betöltéséhez figyelembe kellett vennie a városi polgárság mérvadónak tekintett részét képviselő közgyűlési tagok viszonyulását.” – írta. Főpolgármesteri beiktató beszédében az állami és önkormányzati igazgatás kettőségéről szólván mindkettőt a haza érdekéit szolgálónak tartotta, amelyek így „egymással szerintem soha ellentétbe nem állhatnak” – mondta. A főváros első embere diplomatikusan, ügyesen, a kormányzati és az önkormányzati érdekeket egyeztetve, és emiatt közmegebecsülésben részesülve látta el haláláig a kormány bizalmi embereként főpolgármesteri feladatát, társadalmi tisztségeit.

Hosszas betegség után Ráth Károly hivatalban lévő főpolgármesterként 1897. július 30-án hunyt el. Ravatalát a Zöldfa utcai házában állították fel. Augusztus 1-jén éjszaka a belvárosi templom ravatalára helyezték koporsóját, augusztus 2-án a 10 órai templomi gyászszerartás után a régi Városháza előtt *Márkus József* polgármester búcsúztatta. Gyászszerartása a Kerepesi úti temetőben lévő családi sírboltnál ért véget, ahol az utolsó beszéd után, egy óra körül végső nyugalomra helyezték.

Fotó: „Vasárnapi Újság”, 1873. 44. szám

Ráth Károly 1873-ban

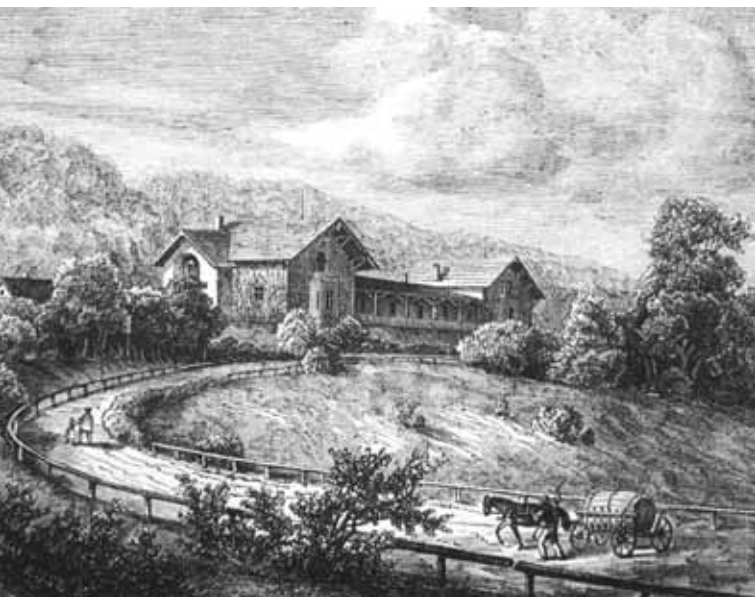
„Svábhegyi lakásom felépült...”

150 éve halt meg Eötvös József

•••• Tüske Tamás

Tudós, politikus, vallás- és közoktatásügyi miniszter, író, a magyar realista irodalom egyik első alakja volt báró Eötvös József, a reformkorszak és dualizmus korának meghatározó egyénisége. A mai XII. kerület egyik néhai leghíresebb lakója, aki aktív közéleti tevékenysége alatt svábhegyi birtokán sok időt töltött családjával a természet közelségében. Írásunkban az évforduló apropóján Eötvös József svábhegyi életének néhány fejezetét mutatjuk be saját levelezéseiből és barátja, Trefort Ágoston írásaiból merítve, valamint a témával foglalkozó kutatók (Devescovi Balázs, Siklóssy László és Belia György) munkáit felhasználva.

Eötvös József 1813. szeptember 3-án született Budán, báró Eötvös Ignác és Lilien Anna bárónő gyermekeként. Már 15 éves korában megismerkedett Kazinczy Ferencsel, majd az 1832-es pozsonyi országgyűlésen Kölcsey Ferencsel is barátságot kötött. 22 évesen a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett,

Fotó: „Vasárnapi Újság”, 1864

három évvel később pedig a Kisfaludy Társaság is tagjának választotta. A magyar realista irodalom első neves képviselője, *A Karthausi*, *A falu jegyzője* és a *Magyarország 1514-ben* című regényeivel beírta magát a magyar irodalomtörténetbe. A ma is álló Karthausi-lak kapcsán merült fel a legenda, hogy ezt a művet a Svábhegyen írta volna. Ezt a feltevést a kutatások már többször megcáfolták, mivel korábban keletkezett a mű, mint az épület.

Barátjával, Trefort Ágostonnal már az 1840-es évektől sok időt töltöttek *Fridvalszky Imre* akadémikus, természettudós svábhegyi birtokán. 1845 nyarán elhatározták, hogy közösen építenek egy nagy házat, valahol a környéken. Még abban az évben vásároltak egy telket, de az építkezések csak később kezdődtek el. *Szalay László*hoz 1851. december 31-én írt levelében arról számolt be, hogy „Svábhegyi lakásom felépült, szerény, de ké-

A neves polihisztor és fia, Eötvös Loránd minden nyáron a svábhegyi villájában élt

nyelmes.” Ezzel némileg ellentmondott *Belia György*, aki így írt a villáról: „Nem is villa voltaképp, hanem pompás kastély, melyet – ha igaz – Treforttal közösen építtetnek, nem kis költség árán, mert – Eötvös saját kezű számadásaiból tudjuk – csaknem haláláig törleszti a több ezer forintos kölcsönt és busás kamatait.”

Ezt követően Eötvös családjával minden tavasztól őszig a Svábhegyen lakott a mai Eötvös út 12. szám alatti helyen, ahol együtt nevelték gyermekeiket az időközben a sógorává vált Trefort Ágostonnal. Eötvös József fia Loránd itt született a Svábhegyen és mondhatni fél gyermekkorát a svábhegyi birtokon töltötte, ahol édesapjával sokat kirándultak. Eötvös József 1871. február 2-ai halálát követően azonban a család többé már nem tartott igényt a telekre és a villára, így eladták a fogaskerekűt építő társaságnak, akik hamarosan étteremként hasznosították az egykori Eötvös-villát.

Itt tartották 1890-ben az Eötvös-szobor avatóünnepségét követő fogadást. Az épület később a *Vaskovits József* vízgyógyintézetének részeként, majd 1909-től a Svábhegyi Szanatórium egyik épületeként funkcionált. Végnapjait a második világháború alatt élte, amikor helyrehozhatatlan károkat szenvedett, s ezt követően lebontották.

Mai napig érezhetjük az Eötvös-kultusz emlékét a Svábhegyen, már 1890-ben szobrot avattak tiszteletére a róla elnevezett parkban. A környéken az Eötvös, a Karthausi, valamint a Juliska utca is az ő szellemét idézi. Egykori birtokán, bár nem eredeti formájában, de mégiscsak eredeti helyén a Karthausi-lak is látható, amely így fizikailag is emlékeztet e nagy emberre és életművére, amely példa lehet napjainkban is. Kerületünk egyik leghíresebb egykori lakójára büszkék lehetünk, itt tartózkodása alatt nem csak az ország felemelkedéséért, hanem a svábhegyi infrastruktúra fejlesztéséért is sokat fáradozott. Az itteni emlékeinek köszönhetően a XII. kerület az egyik legfontosabb Eötvös zarándokhellyé vált!

Fontos hogy legalább az évforduló kapcsán felidézünk emléket, mert ami az idelátogatók számára vonzerő, az számunkra olyan örökség, amely minket hazaszeretetre és szűkebb környezetünk értékeinek megbecsülésére sarkallhat minket.

Fotó: Erdékes Újság, 1913. 06. 08.

Egykori birtokán áll a „Karthausi-lak”

Fotó: FSZEK Budapest Gyűjtemény

Báró Eötvös József az 1860-as években

Szomorú évforduló

„Osztályidegenek” jogfosztása Budapesten

••• Róbert Péter

Közép-Európában néhány év nyugalom után a diktatúrák újra elkezdtek az állampolgárok kiűzését „politikai megbízhatatlanságuk” okán. 1950-ben a déli és nyugati határ közeléből hurcolták az „osztályidegen” vagy ellenséggyanus elemeket az Alföldre, majd az akció sikerén felbuzdulva következő évben a nagyvárosok következtek.

1951. május 21-től július 18-ig nagyszabású, megtervezett akcióval több mint 5000 családot, majd 15 000 embert távolítottak el a fővárosból. Hivatalos közlemény csak 5182 család 12 704 tagját említi, de sok szerencsétlent egyesével csatoltak hozzájuk. Eredetileg 6644 családból 17 344 fő szerepelt a listákon, de sok

ték. Megérkezve a kijelölt kis faluba, tanyára, esetleg pusztára – többségük a Hortobágyra került – a rendőrökön kívül az előzetesen értesített helyi pártbizottság várta őket. Elhelyezésük külön barakkokba, vagy a kulákoknak minősített módos gazdák házaiba történt. Orvosi ellátásuk és a gyermekeik iskoláztatása nagy nehézségekbe ütközött. Mivel nehezen bírták a szokatlan mezőgazdasági munkát, alig kerestek valamit. Ennek ellenére béke- és tervekölcsönt jegyeztettek velük. Szomorú sorsuk híre eljutott lakóhelyükre, félelmet és megütözést kelteve. *Kónya Lajos* Kossuth-díjas költő versben üdvözölte a „főváros kitakarítását”:

„Ki városunkból a heréket,
rontják a pesti levegőt!”

Megüresedett 5400 lakás, amelyből 1951. július 21-ig 2400-at már ki is utaltak. Ellentétben az újságokban közöltekkel, zömüket nem nagy családos munkások, hanem ÁVH-sok, rendőrök, katonatisztek és főként (40%-ban) pártfunkcionáriusok kapták. Bútoraitak a Bizományi Áruházban adták el az állam javára. Családok százai nem mertek elaludni hajnali 3 óra előtt. *Passuth László* író így emlékezett ezekre az időkre: „Beidegződtem arra, hogy hajnalban vagy még éjjel is megszólalhat a lakáscsengő. Mindig ott feküdt ágyam mellett a cipőkanál, hogy szempillantásnyi idő alatt cipőbe bújhassak, öltözhessek, ha...”

1953 őszén *Nagy Imre* rendeletére jöhettek vissza – de nem mindenki, akiket veszélyesnek tartottak, azok nem. Lakásáért, ingóságaiért senki nem kapott egy fillért sem. Személyes szabadságukat korlátozták, később is megbízhatatlannak számítottak. Csak a rendszerváltás után az 1992. XXXII. törvény szerint kaptak 11 000 forintot a kitelepítésben töltött éveikért.

Falvakba irányították őket, ahol az orosz kifejezéssel „kulák”-nak minősített módosabb gazdákat kötelezték a szállásadásra. Korabeli hivatalos magyarázat szerint így a falusi és városi „osztályellenség” is ütötték egyet. Mindenesetre a kényszerű együttlakás rengeteg problémát okozott mindkét félnek, amelynek irodalmi tükröződése megtalálható *Esterházy Péter* műveiben (*Fuvarosok*) is.

Acheson amerikai külügyminiszter javasolta, hogy engedjék meg a kitelepítetteknek a kivándorlást, ez el is terjedt külföldi adók által. Csalóka volt a remény, a kivándorlást nem engedélyezték a hazai hatóságok. A *Szabad Nép* 1951. augusztus 7-i száma „A kitelepítések és az imperialisták” címen kioktatta a Nyugatot, hogy inkább az általuk elkövetett koreai és gyarmati kegyetlenkedésekkel foglalkozzanak.

Csak a rendszerváltoz(tat)ás után lehetett beszélni, írni a velük történt igazságtalanságról. Szenvedéseiket, megaláztatásukat nem tették jóvá!

Fotó: BHT

Korabeli propaganda az iparfejlesztésről

Fotó: terrormuzeum.hu

felmentési kérelem érkezett állami szervektől, követségektől, ismert személyektől egyesek érdekében. A lakosságot megdöbbenetette az intézkedés, kézenfekvő hasonlóságot láttak az 1944-es faji alapú üldözéssel. A hivatalosan hangsúlyozott 52 gróf, 41 báró, 85 tábornok, 321 törzstiszt, 10 miniszter mellett sok tehetős polgárt – kereskedőt, gyárost – is kitelepítettek, akiknek egy része nemrég menekült meg a nácik és nyilasok karmaiból. Az Új-Lipótváros egyes házai szinte kiürültek!

Hétfő, szerda, péntek éjszaka kézbesítette rendőr vagy ÁVH-ás a „vég határozatot”, amely lakása 24 órán belüli elhagyására szólított fel. Teherautó jött értük és engedélyezett holmijukért – 500 kilogramm a család-fő, 250 kilogramm a többi családtag számára. Mindig éjjel jött és vitt a gyűjtőhelyre, vagy egyenesen az akkor Magdolnavárosi pályaudvarnak nevezett angyalföldi állomásra. Lezárt személyvonaton utaztak kedd, csütörtök, szombati napokon (a marhavagon nagyon emlékeztetett volna a hét év előtti időkre), az ablakokat lefestet-

A Terror Háza Múzeum kitelepítéseket bemutató kiállításából

Kitelepítési végelhatározat 1951-ben Budapestről Szabolcs-Szatmár megyébe

Fotó: Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára 2.5.6. 02539/1951

Millenniumi épületek a Városligetben

„A székesfőváros méltó reprezentálására alkalmas legyen...”

•••• Simon Bernadett

A Városligetben 1896-ban megrendezett millenniumi kiállítás célja a múlt, a korabeli jelen, és a várható jövő együttes bemutatása volt, melyet a 12 csoportból álló, a múltat felidéző Történelmi kiállítás és a 20 csoportra felosztott Jelenkori kiállítás reprezentált. Történelmi részlege központi épülete a Széchenyi-szigeten, *Alpár Ignác* tervei alapján felépült, s ma is álló Vajdahunyad vára volt. A jelent, az akkori gazdasági és ipari haladást a mai Nagyrét területén, a még 1885-ben felépült Iparcsarnok képviselte.

Nem ez volt az egyedüli épület, amelyet a 11 évvel korábbi országos kiállítástól örökölt a millenniumi kiállítás. Az Iparcsarnok mellett ilyen volt, az 1885-ös Királycsarnok, mely 1896-ban Gerbeaud-pavilonként várta a vendégeket, illetve a mai Millennium Házának épülete, amely 1885-ben a Műcsarnok, a millenniumi kiállításon pedig már az Egészségügyi pavilon funkcióját töltötte be.

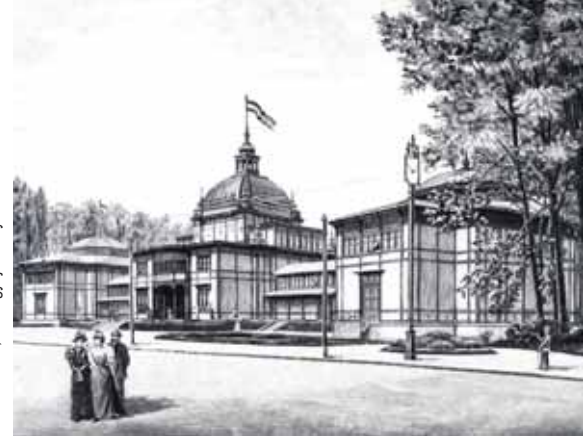
A kiállítási épületek között olyan is akadt, amely már ugyan megvolt, de korábban nem kiállítási helyként használták. A városligeti Műjépgyűjtemény mellett, 1895-ben, *id. Francsek Imre* tervei alapján épült Korcsolyacsarnokot az 1896-os kiállításon a Folyamhajózás- és szabályozás pavilonjaként hasznosították. Az épületek többsége favázis szerkezettel készült, hiszen a kiállítás bezárása után az épületeket lebontották, hogy a Városliget visszanyerhesse eredeti park funkcióját. Termé-

szetesen azonban itt is előfordultak kivételek: például az ideiglenes jelleggel felépített Vajdahunyad várát később időtálló anyagokból újjáépítették, majd 1907-ben megnyithatót falai között az azóta is ott működő Magyar Mezőgazdasági Múzeum. 1896-ban, a mai Holnemvolt Park területén működő Ós-Budavára mulatónegyed épületei szintén idényjelleggel épültek meg, azonban a „papundekliváros” átépítés nélkül még 1907-ig működött.

Budapest székesfőváros pavilonja azon épületek közé tartozott, melyet a kiállítás bezárása után új funkcióval, tovább kívántak hasznosítani, éppen ezért már eleve tartós anyagból építették, váza vasszerkezet volt. A fő- és székváros mérnöki hivatala megbízásából *Wellisch Sándor* és *Gyula* budapesti székhelyű vállalkozási cége kivitelezte az 1900 m²-es csarnokot. A mai Hősök terén lévő I. főkapu mögötti Városligeti híd bal oldalán építettek fel, a kiállítás főútja mentén, közvetlenül az Artézi fürdő épülete előtt. A tervek szerint a kiállítás bezárása után a fürdő kiegészítő épületévé alakították volna át, de végül ez a terv mégsem valósult meg. Erre 1913-ig, a ma is álló Széchenyi Fürdő megépüléséig kellett várni, mígnem az Artézi fürdő épületét később, 1936-ban lebontották.

A százortnyú városban a főváros kiállítása különálló egység volt, mintegy az egész millenniumi kiállítás eszmeiségé-

nek, a fővárosra összpontosított, lekicsinyített mása. A pavilon kiállítása különféle tematikák mentén ötvözte magában a főváros múltját, korabeli állapotát és várható jövőjét. A retrospektív, történelmi jelleg mellett a főváros fejlődésének és közigazgatási életének bemutatásának szempontjai jellemezték a kiállított anyagot, melyet 8 fő témakör szerint csoportosítottak: 1. képzőművészet, építészet, régészet, 2. tanügy, 3. közegészség, 4. köz-

Fotók: OSZK, Törzsgyűjtemény 34.072/1.

Fővárosi pavilon (Forrás: Képek az Ezredéves Országos Kiállításról, 1896. 1. füz.)

élelmezés, 5. tűzoltás, 6. közjótékonyosság, 7. kertészet, erdészet, szőlő- és gyümölcs-gazdaság, 8. városrendezés (földmérés, vízművek, csatornázás, közlekedés). A csarnokban régi okleveleket, látképeket, térképeket, fejlesztési terveket, maketteket (például a vásárcsarnokok, lipótvárosi bazilika), a fővárosra vonatkozó statisztikai táblázatokat, grafikonokat mutattak be. Emellett – bár műfaját tekintve a Műcsarnokban kereste volna az ember, de tekintettel Budavár visszavételének 210. évfordulójára – itt állították ki *Benczúr Gyula* nagyszabású, Budavár visszafoglalása 1686-ban című történelmi tárgyú festményét is.

A fővárosnak, mint kiállítónak 1892 óta napirenden lévő, az épületre és a kiállított anyagra vonatkozó tevékenysége, a Budapest Főváros Levéltárában őrzött iratanyagok alapján rekonstruálható.

Vendéglátóhellyé alakították át a kiállítás bezárása után az épületet. Bérloje volt többek között *Weingruber Ignác* is, aki a belvárosi Edison Kávéház tulajdonosaként nyári kerthelyiségként bérelte a területet. Nevéhez köthetik a 2500 fő befogadására alkalmas hely felvirágoztatása: terasz, rendőr-, és katonazenekar, valamint gyermekjátékszótér is várta itt a vendégeket. A második világháború során bombatalálatot kapott az épület, majd nem sokkal később lebontották. Azonban bizonyítja a levéltári forrásban olvasható címadó mondat, hogy a főváros méltó épülettel és módon reprezentálta magát a millenniumi kiállításon, melynek emlékezete a mai napig fennmaradt.

Folyam- és tengerhajózás pavilon (Forrás: Képek az Ezredéves Országos Kiállításról, 1896. 1. füz.)

Városliget vásárváros

Gazdasági és turisztikai érdekek mentén

•••• Sándor Tibor

Maradandóan formálták át az eredetileg a pesti polgárok népkertjének szánt Városliget arculatát és használatát a nagy tömegeket vonzó országos majd nemzetközi árube-mutatók. Történeti előzményeikként a reformkori iparműkiállításokat és mezőgazdasági seregszemléket tarthatjuk számon. Előbbiek korában a Redoutban, utóbbit a Köztelken, a mai hasonnevű utca és az Üllői út sarkán rendezték meg. 1865-ben az Általános Mezőgazdasági Kiállítás már a Városerdőben, a Bethesda-val szemben nyílt meg. Pest város vezetése a szervező Országos Magyar Mező-

berzenkedők érvei gyengének bizonyultak a park fekvésében rejlő előnyökkel szemben. Megközelítését ekkor még a Király utca folytatásaként kivezető Városligeti fasor biztosította, így a tárlat az ezt lezáró rondó, a Stefánia, István és a Hermina utak, valamint a tó által közrefogott területre terjedt ki – a tervezett 172 000 helyett végül 300 000 négyzetméteren. Jelentős rendezési munkálatok folytak, elkészült a Stefánia, a környező utak is kőborítást kaptak, szabályozták a tavat, feltöltötték a mai nagy rét belvizeit, csatornarendszert, villany- és gázvilágítást kapott a környék. 800 fát valóban ki kellett

vágni, de az esemény után a sajtó 3000 facsemetéről tudósított, amit a kormány ajándékként készültek elültetni. A több mint száz építmény közül csak három maradt meg, igaz ezek közül a legnagyobb, az Iparcsarnok, afféle trójai falóként még fél évszázadon át lett gyűpontja az újabb tömegrendezvényeknek.

Az 1896-os Ezredévi Kiállítás közel kétszer annyi területén megduplázódott az épületek száma is. A Liget ismét átalakult, az új híd és a

megmaradó épületek mellett a legfontosabb változást a térszerkezet súlypontjának a Sugárút tengelyébe kerülése jelentette. Egyesek szerint a növényzetet sújtó dúlások miatt a „liget sorsa megpecsételődött”, mások a park városiasodásának részeként tekintenek a történetekre. Megint mások a főváros legendás főkertészei, *Ilsemann Keresztély* majd *Ráde Károly* vezetésével ezután lezajló rekultivációs időszakot a park leg szebb korszakának tartják.

A Városliget időszakonkénti vásárvárossá alakulásának új hulláma 1907-ben in-

dult meg az Iparcsarnokban évente megtartott Tavaszí Vásárok sorozatával, amit idővel az a törekvés mozgatott, hogy „a Kelet kapujává tegye az erre hivatott Budapestet”. 1918-ban ezért volt Budapesti Keleti Vásár az elnevezése, igaz 1922-től szerényebben Budapesti Árumintavásárnak hívták, 1925-től viszont már tartósan Budapesti Nemzetközi Vásárnak. Helyszínként később bevonták a Műcsarnokot és a Mezőgazdasági Múzeumot is. A főváros vezetése új állandó pavilont emelt az Iparcsarnok mögé, ahonnan pedig egy iskola épületébe költöztette a Néprajzi Múzeumot. Élénk szervezőmunkával is támogatta a rendezvényt. Érthető: 1929-ben már az éves idegenforgalom egynegyede a vásár tíz napjára esett.

A háborús évek és a Rákosi-korszak utáni válságos évek után jött el a Budapesti Ipari Vásár, majd a BNV újabb fénykora. Hogy a Városligetből egyszer költözni kell, az mindvégig világos volt, de erre csak 1974-ben került sor, ekkor kezdődhetett meg az egy időre igen eredményesnek tűnő visszaparkosítás. A Múzeumnegyed, s vele a kulturális turizmus fejlesztésében érdekeltek és a mindennapi természetpótlékot kereső városlakók között napjainkban folyó küzdelmek során egy másfél évszázada fel-felparázsló vita vetett újra lángot.

Fotó: Hazánk s a Külföld, 1. évf. 25. sz. (1865.06.18., 393 p.)

Hazai hetilapban a Magyar Országos Gazdasági Egyesület 1865. évi városligeti kiállításáról

Fotó: FSZEK Budapest Gyűjtemény/Kozmata Ferenc

1885. évi Országos Általános Kiállítás Zenecsarnoka – háttérben az Iparcsarnok

gazdasági Egyesület számára a terület és a díszítésre szánt faanyagot ingyen biztosította. A táj csendjét és gépzaj és állathangok verték fel, a virágillatba gőzmasinák füstje, szeszfőzők és disznóolák rusztikus odörje keveredett. A magas belépti díjak miatt kívül rekedtek a deszkakerítések résein leselkedtek.

A kiegyezés után már a teljes nemzetgazdaság fejlődésének bemutatása lett a cél. Az Országos Magyar Iparegyesület hosszas erőfeszítéseként létrejött Országos Általános Kiállítást mintegy két millióan látták itt 1885. május 2. és november 4. között. Helyszínként ugyan megvizsgálták az Orczy-kertet, a lóportárak környékét és az Újpesti-szigetet is, de a pavilonok miatt kivágandó fák érdekében

Fotó: FSZEK Budapest Gyűjtemény/Magyar Filmiroda Rt.

1936. évi Budapesti Nemzetközi Vásár főtere

Budapest irodalmára

Ambrus Zoltán (1861–1932)

•••• Buda Attila

A 160 éve született *Ambrus* szülei 1871-ben költöztek a fővárosba, előtte Debrecenben, Bihar-Mezőkeresztesen és Nagykárolyban éltek. Gimnáziumi és egyetemi éveit, amelyek után hivatalnok pályát kezdett, azonban már budapesti helyszínen zajlottak. Az irodalom, a színjátszás iránti érdeklődése korán megmutatkozott, az 1880-as évektől kezdve rendszeresen jelen volt a Nemzeti Színház bemutatóin. Evvel párhuzamosan kritikákat írt a *Fővárosi Lapokba*, a lassan formálódó középosztály értelmiségi napilapjába, valamint több más lapba is, például az *Ország-Világba*, a *Nemzetbe* és a *Hétbe*. A kor jelentős kultúráközvetítő folyóirata, a *Budapesti Szemle* is szívesen közölte tanulmányait. Kezdetben francia és magyar szerzők munkáit ismertette, bírálta, majd áttért a színikritikákra, irodalmi tanulmányokra. Közben

gyarra fordításával.

Az 1885 júniusa és 1886 januárja közötti hónapokat Párizsban töltötte, egyetemi tanulmányai kiegészítéseként, doktori vizsgájára készülve a Sorbonne előadásait hallgatva – többek között a századvégen igen híressé vált, mai fogalmakkal sztártudósnak nevezhető *Ernst Renant*. Hazatérése után hamarosan megházasodott, felesége megszületése után egy héttel meghalt. Második felesége *Benkő Etelka* színésznő volt, 1894-ben kötöttek házasságot.

A hivatali tevékenységgel irodalmi sikerei miatt hagyott fel. Továbbra is közölt színikritikákat, de az 1880-as évek végétől egyre több novellát írt. Összegyűjtött munkáit 1906-tól közölte a Révai Testvérek. Ezek a vörösesbarna kötésű, szecessziós díszítésű kötetek a kor egyik jelentős irodalmi sorozatát adták. Emellett *Voinovich Gézával Klasszikus regénytár* címmel külföldi szerzők munkáit jelentette meg, nem egyet saját fordításában. Mindemellett színházi érdeklődése is megmaradt, a Nemzeti Színház dráma-bíráló bizottságának tagjaként az előadásra érett darabok bemutatását segítette, s igyekezett távol tartani attól a dramaturgiai alkalmatlan műveket. 1917 és 1922 között pedig igazgatta is, nehéz évek alatt, miközben Magyarországon királyság, köztársaság és tanácsköztársaság váltották egymást.

Az első világháborút kezdettől ellenezte. Nem hitt abban a propagandában, amely igazságosnak s végül győztesnek akarta beállítani a monarchiát, s benne a

magyarságot. A háborúval kapcsolatos jegyzeteit a *Nyugat* és egyes napilapok jelentették meg, ezekben egy szót sem szolt a frontokról, csupán az erőszakot és a nehézségeket elviselő hátrországokról.

1922 után irodalmi tevékenységét folytatta tovább. Tárcái, jegyzetei jelentek meg a *Pesti Naplóban*, szépirodalommal azonban kevesebbet foglalkozott. A *Nyugat* szerzőgárdájának elismert tagja lett, bár egy generációval idősebb volt az első nemzedéknél. *Os-vát* becsülte témaválasztása, pallérozott nyelve miatt, a *Babits Mihály* vezette Baumgarten Alapítvány tanácsadó testületének tagjává választotta.

Budapesten több helyen lakott, családi nyaralójuk Gödöllőn volt. Utolsó lakóhelye a Nagykörút és az Üllői út kereszteződésében álló emeletes házban volt, majdnem szemben az Iparművészeti Múzeummal; emléktáblája ma ott található a ház falán. Hagyatéka – unokája, *Fallenbüchl Zoltán* jóvoltából – az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárába

Ambrus Zoltán életműkiadásának egyik darabja

Második feleségével és lányával 1910-ben

Sírja a Kerepesi temetőben – Beck Ö. Fülöp alkotása

szépirodalmi munkásságba is kezdett, novelláit, a kor szokásai szerint először folytatásokban megjelent regényeit szívesen vették az olvasók. Gondos stiliszta volt, s figyelmet fordított alakjainak lélektani ábrázolására. Jelentős kultúráközvetítő szerepet is vállalt francia regények ma-

került, de kisebb gyűjtemények a Petőfi Irodalmi Múzeumban és a Magyar Tudományos Akadémián is vannak. Utóbbinak egyébként levelező tagja volt. Sírja a Kerepesi temetőben van.

Ambrus a 19. század végének jelentős írója volt, aki nem csak hazai, hanem külföldi mintákra is tekintett. Novellái, regényei jelentős helyet foglalnak el a magyar próza történetében. Témái a gyorsan változó Budapest helyzetét, alakjait örökítették meg, ezen kívül azonban érzéseit, világlátását parabola novellákban is kifejezte. Városi író volt, aki talán éppen azért látott olyan világosan és pontosan, mert születésénél fogva volt összehasonlítási alapja, s biztos értékrendszere, amely megővta a túlzásoktól.

Iparalapító a Hegyvidéken

100 éve hunyt el Süss Nándor

•••• Földváry Gergely

Egy német származású mechanikus, *Süss Nándor* teremtette meg a magyarországi műszerészképzés és finommechanikai ipar, így az egykor méltán híres Magyar Optikai Művek alapjait is.

Magyarországon a 19. század első felében az ipar szerepe jelentéktelen volt, amely csak lassan *Széchenyi István* reformpolitikai tevékenysége, valamint a tudatos társadalmi iparpártolás ösztönzése nyomán változott meg. Finommechanikai iparról azonban egészen a kiegyezésig nem lehetett beszélni.

Süss Nándor 1848 szeptemberében született a németországi Marburgban. Tehetségére hamar felfigyeltek és már 1876-ban, 28 évesen a kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem Mechanikusi Állomás vezetője lett, akít maga az egyetem dékánja kért *Trefort Ágoston* vallás- és közoktatási minisztertől. Süss örömmel elfogadta a felkérést és hazáját elhagyva Kolozsvárra érkezett. Nyolcéves működése után híre eljutott Budapestre, és *Eötvös Loránd* ajánlására 1884-ben a „műmechanikának hazánkban való meghonosítása céljára” létesített Állami Mechanikai Tanműhely felállításával és vezetésével bízta meg őt *Baross Gábor* miniszter. Állandó megrendelőjének számított Eötvös Loránd, aki számos műszert gyártatott Süss-el, többek között a világhírűvé vált ingáját is. A Süss Nándor által készített eszközökkel végezte el Eötvös

mindig egész munkaerejével, s mondhatnám áldozatkészségével volt segítségünkre. [...] Én részemről egész nyíltsággal jelenthetem ki, hogy ami keveset tudományos kutatásaim során elértem azt Süss segítségével nélkül aligha értem volna el.”

A Tanműhely fejlődésével egyre szűkösebb lett a hely, ezért Süss megvásárolta az Alkotás utca 9. szám alatti házat és 1891 nyarán átköltöztek a mai XII. kerület, a Hegyvidék területére. Az 1896-os millenniumi kiállításon a Süss-féle katalógus 200 geodéziai, erdészeti, bányászati, tengerezeti és csillagászati módszert, 48 fizikaoktatási műszert és több mint 200 iskolai oktatási berendezést tartalmazott.

Az intézet által tervezett és gyártott műszerek szerte a világban elismerést vívtak ki, így nem meglepetés, hogy a párizsi világiállításon aranyérmeket nyertek geodéziai műszereikkel. Azonban gondokat is hozott magával a világhír, mivel Süss annyira nem foglalkozott az anyagiakkal, hogy többször csőd közelébe került az intézet. A kiutat az jelentette, hogy az I. világháború végére részvénytársasággá alakult az intézet Süss Precíziós Mechanikai Rt. néven. A városrész azonban hamar teljesen körülvette az Alkotás utca 9. alatt lévő üzemet, ezért Süss nyugalmabb helyet keresett, így vásárolta meg az akkor külterületnek számító Csörsz utca 39-es számú telket. Ez lett 1939 után a Magyar Optikai Művek, a híres MOM telephelye. Azért választotta Süss ezt a városzéli helyet gyára telephelyéül, hogy nyugodt környezetben, távol a város zajától végezhesék el a műszerek beszállítását. A húszas években rádiókat is gyártottak, méghozzá olyan sikerrel, hogy az ország 84 ezer készülékéből 55 ezer Süss-féle volt. Életének tragikus módon egy villamos vetett véget, miután száz évvel ezelőtt 1921. április 1-jén gondolataiba merülve figyelmen kívül hagyta a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Süss Nándor rakta le Magyarország finommechanikai és optikai iparának, valamint a Precíziós Intézet létrehozásával és fejlesztésével, az abból kifejlődő Magyar Optikai Művek (MOM) alapjait is. A XII. kerület világszínvonalú üzeme a 20. század kezdetétől egészen a kilencvenes évek közepéig működött, majd 1996-ban végleg lebontották. Területén bevásárlóközpont, lakópark és irodaházak épültek. Az egyetlen megmaradt épület az 1951-ben épült MOM Kulturális központ, de a nevét több itteni hely is felvette, mint a MOM Sport vagy a MOM Park, amelynek köszönhetően a MOM név nemcsak a Hegyvidéken, hanem Budapesten továbbra is a minőséget jelképezi.

Süss Nándor
1896-ban

Süss Nándor által Eötvös Lorándnak 1902-ben készített torziós inga

Fotó: szinh.gov.hu

Süss Nándor által
Eötvös Lorándnak
1902-ben készített
torziós inga

Fotók: HHGY/MOM Emlékalapítvány

azokat a gravitációs méréseit, melyek jelentős mérföldkövet jelentik a fizika történetének. Ezek a mérések nagyban hozzájárultak például Einstein relativitáselméletének létrejöttéhez is. Eötvös így emlékezett meg róla: „Több, mint húsz év óta Süss Nándorral és műhelyének segítségével dolgozom, és bátran állíthatom [...] Süss

A Csörsz utcai
Süss gyár 1905-ben

„Következetesség formában és szellemben”

Kiállítás Czigler Győző építőművész emlékére

••• Brunner Attila, Tóth Enikő

A magyar késő historizmus egyik legtöbbet foglalkoztatott építőművésze volt *Czigler Győző* (Arad, 1850. július 19. – Budapest, 1905. március 28.). Többgenerációs építész családból származott, a bécsi Képzőművészeti Akadémián *Theophil Hansen* növendékeként szerzett képesítést. Tanárához hasonlóan az ókori görög építészet szerelmesévé vált, amelyre egész munkássága során etalonként tekintett.

Czigler már fiatalon is jelentős sikereket ért el a hazai építészeti színtéren. Első nagy sikere a „Magyar Mérnök- és Építész-Egylet” nagy pályázatának 1883-as aranyérme volt, melyet

a Gellérthegyre tervezett magyar panteon tervével nyert el. 1881-ben alapított, a következő évtizedekben rendkívül sikeressé váló irodájának építészete jól tükrözi az 1867-es kiegyezés után ütemesen modernizálódó ország kiépülését. Czigler nevéhez köthető a világvárossá fejlődő Budapest számos meghatározó épülete,

Czigler Győző portréja

Fotó: Magyar Iparművészet, 1905. május, II. képmeléklet

számban dolgozó építészek generációit. Nem alapított családot: életét a munkának, azaz a tervezésnek, tanításnak és a társadalmi aktivitásnak szentelte.

Tervezői szemlélete alapvetően konzervatív volt: az ókori, a reneszánsz és a barokk építészet formakincsét előszeretettel ötvözte. Ugyanakkor épületszerkezetben szívesen alkalmazta kora modern megoldásait, szociális érzékenysége pedig alaprajzi és városrendezési újításokhoz is elvezette.

Annak ellenére, hogy épületeivel nap, mint nap találkozunk, munkásságával a művészettörténet viszonylag keveset foglalkozott. Méltatlanul elhanyagolt építészete előtt tisztelegve a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, valamint Budapest Főváros Levéltára, e sorok íróinak kurátori munkájával szervezett egy kiállítást, amely – amint a járványhelyzet engedi – Budapest Főváros Levéltára épületében (1139. Teve utca 3–5.) lesz megtekinthető 2021 októberének végéig.

Fotó: MÉMMDK Magyar Építészeti Múzeum/Nagy Krisztina

Az Országos Erdészeti Egyesület székháza napjainkban

például a Kereskedelmi Akadémia és az Országos Erdészeti Egyesület Alkotmány utcai székházai, az Andrássy úti Saxlehner-palota, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Fő utcai és Erzsébet körúti épülete, a Hunyadi téri és Hold utcai vásárcsarnokok és a Központi Statisztikai Hivatal székháza.

Művei országszerte és határainkon túl is épültek, s adtak otthont társadalmi és kulturális intézményeknek, főúri és egyházi méltóságoknak, egyesületeknek és polgároknak. Is-

Fotó: BHT

Kiállítási részlet Budapest Főváros Levéltára aulájában

Virtuális térbe kerülve

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény

•••• Tüske

Tavaly március óta a tomboló koronavírus járvány alaposan átrajzolta a kulturális szektor életét. A muzeális intézmények munkája átkerült a virtuális térbe, amely új feladatok és kihívások megoldására sarkallta a múzeumokat, így a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjteményt is. Legnagyobb eredményünknek azt tekintjük, hogy a honlapunk megújult és egy digitális adatbázis formájában elérhetővé vált a gyűjtemény közel ezer darabos képeslap gyűjteménye. Továbbá sikerült

több mint 100 műtárgyunkat digitalizálni és csatlakozni a MúzeumDigitár online felületéhez, ahol több mint kétszáz ezer műtárgy tekinthető meg, több mint száz múzeum gyűjteményéből. A fotózott műtárgyak így megtekinthetők az online térben, magas felbontású fényképeken, hozzájuk kapcsolódó informatív tárgyleírásokkal és a további kutatást segítő kapcsolt szakirodalmi bázissal.

(Link: <https://helytortenetiugyjtemeny.hu/programok/mutargyak-a-h-hegyvidek-multjabol/>)

A járvány óta gyűjteményünk a közösségi médiában is jóval hangsúlyosabban van jelen, így a Facebook fiók mellett létrehoztunk egy Instagram fiókot és egy

YouTube csatornát is, ahol naponta posztolunk fényképeket, képeslapokat vagy videókat. Nagy érdeklődésnek örvendett még a „Színes múltunk”

Válogatás közétett műtárgyainkból

online fotósorozatunk is, ahol a technika segítségével régi fekete-fehér képeket színeztünk ki, de a régi képeslapokon szereplő szövegeket is örömmel böngésztek látogatóink. Múzeumunk adottságainak, kialakításának köszönhetően lehetőségünk

Fotó: BHT

Fotó: HHGY

volt arra is, hogy a kiállítóter nagy üveglapokba helyeztük ki időszaki kiállításunkat, így az arra kirándulók a zárva tartás ellenére megtekinthetik tárlatunkat. Végezetül fontos megemlíteni, hogy a zárva tartás ideje alatt, a gyűjteménynek több ideje jutott a háttérben zajló munkák elvégzésére, így a műtárgyak rendszerezésére, a leltárkönyvek frissítésére vagy az adatbázis fejlesztésre, melyek egy múzeum életében időnként okvetlenül szükségesek. A járványhelyzet elmúlását követően egy külső és belső megújuláson átesett, új kommunikációs stratégiával rendelkező múzeumként, sok motivációval és ötletekkel felvértezve várjuk majd újra látogatóinkat.

Fotó: HHGY

Időszaki kiállításunkat a kiállítóter üveglapokba helyeztük ki

Emléktábla az áldozatoknak

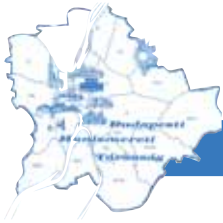
Betegeket, ápolókat és orvosokat, férfiakat és nőket egyaránt válogatás nélkül gyilkoltak le a nyilasok 1945. január 12-én a Városmajormenti Maros utcai rendelőintézet, a néhai zsidókórház udvarán.

„Ahol a gyűlölet tetet ölt, ott az emberi méltóság megszűnik. Ilyen gyűlölet tölthette el azt a húsz-huszonkét nyilasból és köztörvényes bűnözőből álló csoportot, amelynek tagjai 1945. január 12-én a Maros utcai zsidókórházban nyolcvannégy embert kegyetlenül lemészároltak.” – ismertette *Földváry Gergely*, a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény szakmai felelőse az emléktábla előtt, melyet a Hegyvidéki Önkormányzat és a Budavári Önkormányzat Egészségügyi Szolgálat állított az intézmény udvarán. A tömeggyilkosság 76. évfordulóján az emléktáblát a XII. kerület képviselőjében *Pokorni Zoltán* polgármester, az I. kerület képviselőjében *Váradiné Naszályi Márta* polgármester közösen leplezte le.

Fotó: hegyvidek.hu/ Sántkózy György

Az emléktáblát Váradiné Naszályi Márta és Pokorni Zoltán polgármesterek közösen leplezték le

Rólunk – Röviden

Budapesti Honismereti Társaság

Társaságunk Elnöksége idei első ülését március 12-én, a koronavírus járvány miatti veszélyhelyzetre tekintettel elektronikus távközlési rendszerek bevonásával tartotta – a kormány 102/2020. (IV. 10.) Korm. rendelete szerint.

Elsőként a titkári tájékoztató hangzott el a korábbi történésekről: 2021-ben lesz három évtizede, hogy Társaságunkat alapítói létrehozták. Sajnos a COVID-19 járvány megfosztott minket annak lehetőségétől, hogy méltóképpen előkészítsük, majd megtartsuk 2021. február 18-án egyesületünk jubileumáról való megemlékezésünket.

A Budapesti Históriaik előadójai (járványhelyzettől függően tervezzük folytatni előre láthatóan 2021 októberétől a 2020 decemberében felfüggesztett előadósorozatotunkat Budapest Főváros Levéltárában), a Városunk számainak megjelenése és anyagi háttere (idei első számunk megjelent január 5-én 1400 példányban, áprilisi számunk előkészítés alatt), a Budapesti Helytörténeti Portál működtetése voltak a tájékoztató főbb témái.

Az Ellenőrző és Számvizsgáló Bizottság képviselőjében Fericsán Kálmánné, a bizottság elnöke számolt be (jegyzőkönyv benyújtásával) a Társaság 2020. évi tevékenysége és gazdálkodása ellenőrzésének

tapasztalatairól. Az egyesület székhelyén március 5-én tartott ellenőrzésük során megállapították, hogy 2020-ban a Társaság az Alapszabályában rögzített feltételeknek, valamint a közhasznú szervezetekre előírt szabályoknak megfelelően működött. A nyilvántartások, az adminisztráció, a pénzügyek kezelése színvonalasan lett ellátva.

A közgyűlés előkészítéseként írásbeli előterjesztések formájában vitatták meg a 2020. évi egyesületi beszámolót és 2021. évi terveiket.

Végezetül foglalkoztak a Honismereti Szövetség konferenciáival, az éves közgyűlés tisztújításának előkészítésével. A Jelölő Bizottság elnökéül dr. Kovács Ivánnét, tagjának dr. Katona Luciát és Rojkó Annamáriát kérték fel. A Honismereti Szövetség Honismereti Munkáért emlékéremre dr. Bolla Dezső, Honismereti Munkáért Emlékklapra Hirman László, Horváth Péterné, Neubrandt Istvánné kerül felterjesztésre.

Harminc éve Budapestért

Budapesti Honismereti Társaság

•••• Breinich Gábor

Három évtized több mint egy generációnyi idő. Sok civil szervezethez hasonlóan idén a Budapesti Honismereti Társaság is alapításának három évtizedes jubileumáról emlékezhet meg.

A Budavári Királyi Palota Király pincéjében 1991. február 18-án tartott alakuló ülés többségi határozata alapján szervezetünk nevéként a jelenlegi mellett döntöttek – a másik javaslat a Nagybudapesti Várostörténeti Társaság volt. Alapító tagjaink a főváros történeti múltjának ápolását, hagyományainak őrzését felvállaló kerületi helytörténeti gyűjtemények vezetői, fővárosi közgyűjtemények munkatársai, kerületi civil szervezetek képviselői és budapesti lokálpatrióták voltak.

Az alakuló ülés résztvevői véglegesítették Társaságunk Alapszabályát. Alapító okiratunk szerint működési területünk Budapest és környéke, tagjaink számára pedig lehetőséget nyújtunk honismereti tanácskozásokra, akadémiákra, táborokban való részvételre és igényelhetik a Társaság szolgáltatásait, segítségét. Alapszabályunk szerint legfőbb szervünk a közgyűlés volt, amelyet évente legalább egyszer az Elnökség hív össze. Az egyesületi formában működő fővárosi szervezetünk tagjai lehetnek klubok, körök, egyesületek és egyéni kutatók egyaránt, akik megválaszthatóak az egyesület minden tisztségére.

Ezen az ülésen választottuk meg a Budapesti Honismereti Társaság első vezető tisztségviselőit is (dr. Rédey Pál elnök, dr. Bolla Dezső alelnök, Bóta Piroska titkár, az elnökség tagjaként: Bíró Ferencné, Janek Éva, dr. Mód Aladárné, dr. Morvay Péter, valamint közintézményi delegált tagokként a Budapesti Törté-

neti Múzeum, az Országos Levéltár és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár képviselői). Egyesületünk ügyeit a kerületek és a támogató intézmények képviselőiből alakult 29 fős választmány intézte. Gazdálko-

Fotó: BHT

A Budapesti Históriaik hallgatói

dásuk ellenőrzése a Számvizsgáló Bizottság feladatává vált (elnöke dr. Györffy Sándor, tagja dr. Dömötör Ákos és Karacs Zsigmond lett). Első székhelyünknek a Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény adott helyet. A Fővárosi Bíróság 1991. augusztus 8-án, 3840. sorszám alatt jegyezte be egyesületünket a társadalmi szervezetek nyilvántartásába.

Az alapításkor választott tisztségviselőink közül sajnos már csak hárman vannak köztünk. Napjainkban Karacs Zsigmond egyesületünk alelnöke, dr. Bolla Dezső és Bóta Piroska egyesületünk tagjaként munkájukkal a Honismereti Szövetség tevékenységét is segítik.

Harminc év alatt három székhelyünk (Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény, 1996-tól a Ferencvárosi Evangé-

likus Gyülekezet lelkészi hivatala, 1999-től az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény – mai neve: Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény), két elnökünk (*dr. Rédey Pál* evangélikus lelkész, 2003-tól *Breinich Gábor* főlevéltáros), két alelnökünk (*dr. Bolla Dezső* gyűjteményvezető, 1997-től *Karacs Zsigmond* helytörténész), négy titkárunk (*Bóta Piroska* gyűjteményvezető, 1992-től *Virág Miklós* helytörténész, 1994-től *Nagy Ferenc* népművelő, 1997-től *Gábrriel Tibor* főtanácsos) volt.

Napjainkban közhasznú besorolású civil szervezetként működünk: legfőbb szervünk a közgyűlés, melyet az elnök hív össze. Operatív testületünk a hét fős Elnökség, és két állandó bizottságunk működik (Városunk helytörténeti magazinunk öt fős Szerkesztőbizottsága és a három fős Ellenőrző és Számviteli Bizottságunk). Tevékenységünkről részletes információk a Budapesti Helytörténeti Portálunk (www.bpht.hu) Rólunk menüpontjában (is) olvashatók.

Fotó: BHT

Utolsó konferenciánk megnyitása

Helytörténet karanténban

••• Farkas Zsolt

Újbudán, az Albertfalvi Közösségi Házban működik az Etele Helytörténeti Gyűjtemény. Itt minden hónap utolsó keddjén az Etele Helytörténeti Körben találkozhatnak azok, akiket érdekel a XI. kerület és város-

Fotó: BHT

részeinek múltja – helytörténeti előadásokat hallgathatnak, illetve kerekasztal beszélgetéseken vehetnek részt. Azaz találkozhattak a koronavírus járvány előtti időkben... Mint minden közművelődési intézmény és gyűjtemény, a mi házunk is a pandémia idejére bezárta a kapuit, s most az online térben működünk.

Meghirdettük 2020 tavaszán a Szubjektív Újbuda pályázatot, amely valójában nem is pályázat. Azt tűztük ki célul, hogy

Újbuda helytörténetét minél személyesebbé tegyük, s így közelebb vigyük az itt élő emberekhez. Kerületünk emlékek nélkül pusztán üres utcák, terek és épületek halmaza lenne. Újbuda számunkra, akik itt élünk, nem csak a lakóhelyünk, hanem otthonunk is, ezer történettel, vidám vagy megható emlékekkel.

Felhívásunkra több mint ötven emlékszlány és történet érkezett, amelyek hol örömteli, hol szomorkás, hol történeti

érintettségben tekintenek vissza az elmúlt évtizedekre. Ezekon keresztül megelevenedik a XI. kerület közelmúltja, úgy ahogy azt az utca embere megélte. A pályázatra beérkezett írásokat a <https://szubjektivujbuda.blog.hu> oldalon olvashatják az érdeklődők. Természetesen továbbra is várunk személyes visszaemlékezéseket, sőt családi dokumentumokat és fotókat is az akh@ujbuda.hu email címen!

Ősszel elindítottuk az Etele Helytörténeti Kör Facebook-csoportot is, amely keretében közvetlenül tarthatjuk egymással a kapcsolatot, új tagokat toborozhatunk; dokumentumokat, fotókat és linkeket oszthatunk meg, valamint kérdéseket tehetünk fel, s azokra rögtön válaszokat is kaphatunk. A csoport Újbuda, illetve a kerületet alkotó városrészek történetével foglalkozik, amelybe szeretettel várjuk az érdeklődőket. Az online csoport lehetőséget teremt arra, hogy ne csak a környékbeliek számára legyenek elérhetőek, hanem a világ bármely tájáról lehessen csatlakozni közösségünkhöz.

Jászberényben, 1932. augusztus 2-án született. 1950-ben érettségizett, majd a Budapesti Pedagógiai Főiskola matematika – fizika szakát végezte el. Több iskolában tanárként dolgozott, 1960-tól fővárosi fizika szakfelügyelő, 1964-től 1992. évi nyugdíjazásáig az Albertfalva utca 9–11. számú Általános Iskola igazgatója (ma Újbudai Petőfi Sándor Általános Iskola). Oktatási intézménye az 1980-as évek elején már három épületben, ötven tanteremmel, több mint 1800 tanulóval, 140 pedagógussal az ország legnagyobb általános iskolájaként működött. 1986-ban a Munka Érdemrend Ezüst fokozatával

In memoriam

Belezny Andor (1932–2020)

tüntették ki. Újbuda önkormányzata több kitüntetéssel ismerte el munkáját, legmagasabbat, a Pro Urbe Újbuda kitüntetést már posztumusz kapta 2020 júliusában „Albertfalva közösségéért végzett több évtizedes példaértékű helytörténeti munkájának, magas színvonalú pedagógiai tevékenységének elismeréseként.”

1978-ban az iskola 150 éves jubileumára iskolai kiállítást szervezett, amely-

nek anyaga alapozta meg az 1980. március 15-én megnyitott Albertfalvi Múzeumot (ma Albertfalvi Hely- és Iskolatörténeti Gyűjtemény). Ennek a gyűjteménynek alapítója, kezdetektől vezetője volt. Nyugdíjazása után is vállalta a helytörténeti gyűjtemény gondozását, ott szinte évente időszakos tárlatokat szervezett. A Budapesti Honismereti Társaságnak több mint húsz évig volt tagja, Társaságunk munkáját aktívan segítve. 2005-ben a Honismereti Szövetség Honismereti Munkáért Emléklappal tüntette ki. 2020. január 7-én távozott közülünk, emlékét kegyelettel őrizzük.

Helytörténekről Csepelen

Online térbe zárt történelem

••• Molnár Krisztián

Egy éve a Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény munkatársai gőzerővel készültek a kerület számára fontos centenáriumi események megünneplésére. Időszaki tárlatot állítottak össze az 1920-as varsói csata emlékére a Magyar-Lengyel Barátság Hete – Csepel 2020 című programsorozat részeként. (Az ütközet során a lengyelek Csepelen készült lőszerrel fordították meg a lengyel-szovjet háború végkimenetelét, kiharcolva végül függetlenségüket.) Dolgoztak a Trianon századik évfordulójára megnyíló állandó tárlaton. Ez az egy évszázada történt esemény az akkori község életére több szempontból nagy hatással volt, így különös jelentőséggel bír a kiállítás a kerület életében. A Csepeli Munkásotthon százéves fennállásának alkalmából pedig a nagy múltú intézmény szervezett egyhetes programsorozatot.

Az élet végül nem várt fordulatot vett, és a járványhelyzet átmenetileg mindent felülírt. A régi, lábbal hajtós Csepel varrógépek életre keltek a helytörténeti gyűjteményben, textilmaszkok gyártásába fogtak a munkatársak. Közben azon gondolkodtak, hogyan tudnák hatékonyan elérni régi és új látogatóikat. A Facebook-posztok azóta egyre szaporodnak: Csepel történetéről, a település meghatározó személyeiről, épületeiről szólnak a bejegyzések, de vannak ismeretterjesztő kvízek, s már receptötleteket is olvashatnak az érdeklődők.

A QR-kóddal a gyűjtemény egyik kisfilmje tekinthető meg

Elsősorban könnyen és olcsón elkészíthető, hagyományos, de fedelésbe merült finomságokat főznek meg a gyűjtemény dolgozói, az egyes fázisokat fényképpel illusztrálva.

Legutóbb helytörténeti kisfilmek készítésére vállalkoztak. A néhány perces felvételek az állandó kiállítás anyagán keresztül tárják a nézők elé a település múltját, néprajzi és gyártörténeti érdekességekkel kiegészítve. De készül anyag a Csepel központjában álló Nepomuki Szent János szoborról is. Az idén háromszáz éves barokk műremek Pest legrégebbi, ismert közterti szobra.

Az online művelődési lehetőségeken túl, a gyűjtemény munkatársai kisebb enteriőröket is felállítanak a szabadban, az épület mellett, melyek a nagyobb ünnepekhez kapcsolódnak. Jelenleg az 1848–49-es forradalmat és szabadságharcot idéző jelenetet nézhetik meg a látogatók.

Természetesen, mindenki nagyon várja már járványhelyzet javulását, a nyitást, azt, hogy ismét legyen nyári tábor, kézbe vehessük a készülő helytörténeti képregényt, s hogy a Trianon kiállítás – az utolsó simítások után – végre fogadhassa az érdeklődőket.

Fotók: CSHGY

Szabadtéri enteriőr március 15-ére

Óbudai Múzeum

Vezető: Viszket Zoltán,
tel./fax: 250-1020,
cím: 1033 Bp., Fő tér 1.,
nyitva: K–V: 10–18 óra.

Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne,
tel.: 370-0652,
cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48.,
nyitva: K–P: 10–18, Szo: 10–14 óra.

Erzsébetvárosi Zsidó Történeti Tár

Helytörténeti munkatárs: Keleti Éva,
tel.: 369-3688,
1077 Bp., Csányi u. 5.,
nyitva: V–Cs: 14–18, P: 10–14 óra

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420,
cím: 1092 Bp., Ráday u. 18.,
bejárat az Erkel utcából,
nyitva: K–P: 12–18, Szo: 10–14 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Verbai Lajos,
cím: 1102 Bp., Füzér u. 32.,
nyitva: K–Sz: 10–14, Cs: 14–18, Szo.: 9–13 óra.
Kutatói nap – P: 9–13 óra

Albertfalvi Hely- és Iskolatörténeti Gyűjtemény

Vezető: Papp Gábor, tel.: 208-6635, 06-70-704-5938,
cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K, Cs, Szo: 14–18 óra.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Farkas Zsolt,
tel.: 204-6788; 06-70-682-2144,
cím: 1116 Bp., Gyékényes u. 45–47.,
nyitva: H–P: 10–19 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény

Szakmai felelős: Földváry Gergely,
tel.: 06-70-360-2447,
cím: 1121 Bp., Zugligeti út 64.,
nyitva: Sze–V: 10–18 óra.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Munkatárs: Dr. Simonné Hortobágyi Zsuzsanna,
tel.: 06-30-453-3693,
cím: 1131 Bp., József Attila tér 4.,
nyitva: K–Cs: 11–17, P: 9–16 óra.

Samodai József Zuglói Helytörténeti Műhely

Vezető: Majkó Zsuzsanna
tel.: 06-70-522-3577,
cím: 1144 Bp., Vezér u. 28/b.
nyitva: előzetes egyeztetéssel
e-mail: helytortenet@cserepeskft.hu

Rákospalota, Pestújhely és Újpalota Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Kiss Emőke Hajnalka,
tel.: 419-8216,
cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81.,
nyitva: K–P: 10–16, Sze: 12–18,
Cs, Szo: 10–14 óra

Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezet Központ

(szakmai besorolás nélkül)
Mb. vezető: Müller Ildikó,
tel: 604-8342,
cím: 1165 Bp., Veres Péter u. 157.,
nyitva: H–Cs: 9–16, P: 9–14 óra.

Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

Vezető: Ádám Ferenc,
tel.: 256-6062, 258-4693, fax: 256-9526,
cím: 1174 Bp., Báthory u. 31.,
nyitva: K–V: 14–18 óra.

Tomory Lajos Múzeum

Vezető: Heilauf Zsuzsanna,
tel.: 290-1585, 06-20-316-9885,
cím: 1181 Bp., Margo Tivadar u. 116–118.
nyitva: Cs–P: 10–18,
Szo: 14–18 óra.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa,
tel.: 281-1619,
cím: 1191 Bp., Csokonai u. 9.,
nyitva: K–P: 14–18 óra,
páros heteken Szo: 10–14 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvary Ildikó,
tel.: 283-1779,
cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K–Szo: 10–18 óra.

Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Molnár Krisztián,
tel.: 278-2747,
cím: 1213 Bp., Szent István út 230.
nyitva: Sze: 8–14.30, P: 14–18,
Szo: 9–13 óra.

Nagytétényi Helytörténeti Kiállítóterem

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Wahl Ildikó,
tel.: 06-20-237-1920,
cím: 1225 Bp., Nagytétényi út 278.,
nyitva: K–Cs: 9–12, Szo: 15–18 óra.

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény vezető: Geiger Tamás, tel.: 287-3057,
cím: 1238 Bp., Sztizás u. 105.,
nyitva: Sze–P: 10-17 óra.

Eltűnt idő nyomában

Vándorkiállítás a Hegyvidéken

•••• Beöthy Mária

A budapesti városvédők hegyvidéki csoportja 2020-ban támogatást nyert a kerület önkormányzatától közösség-szervezési programként egy vándorkiállítás rendezésére. Célunk a Hegyvidék példásan helyreállított műemlékeinek bemutatása mellett a lakosság, kiemelten az ifjúság érdeklődésének felkeltése volt az elhagyott, pusztuló villák, egykori intézmények sorsa, megmentése iránt az arcukat erősítésével. Az eltűnt idő nyomában című tárlatunkat *Surján András* grafikusművésszel ál-

Fotó: Surján András

lítottuk össze, tablóink fotóanyagát *Ráday Mihály* művészettörténész, *Rosch Gábor* építész, *Puha Titusz* helytörténész készítette. A levéltári kutatást *Bognár Gábor* művészettörténész végezte.

A járvány miatt a Hegyvidék polgármesteri hivatala előtt nyílt meg szeptember végén...

Különleges természeti és klimatikus adottságainak köszönhetően a 18–19. században e táj a pest-budai polgárság kedvelt nyaralóhelyévé vált. Az 1840-es években klasszicista villák épültek, majd elterjedt a faverandás „svájci ház” típus, megjelent a romantikus és historizáló stílus is. A villákhoz angolkert és szőlőbirtok tartozott. 1880 körül – a szőlőültetvényeket pusztító filoxera járványt követően – lendületet vett az építkezés. A villák mellett egyre több gyógyintézet létesült, a jellemzőbbeket ismertettük a vándorkiállítás tablóin.

Követendő példaként szolgálnak a városrész önkormányzata közreműködésével helyreállított műemléképületek:

– Barabás villa (Városmajor utca 44.): A klasszicista villát *Barabás Miklós* festőművész 1840-ben építtette nyári lakként, majd műteremmel bővítve 1870-ig itt élt családjával. A tulajdonosváltások következtében fokozatosan lepusztult, 2003-ban állították helyre házasságkötő teremként *Basa Péter* építész tervei alapján;

– Lóvasút Végállomás (Zugligeti út 64.): A gazdag faornamentikával díszített „svájci” típusú állomásépületet 1885-ben *Kauser József* tervezte. A későbbiekben eredeti funkcióját elveszítve teljesen tönkrement, rekonstrukciójára 2017-ben került sor a ZDA Építésziroda tervezésében. Napjainkban rendezvényközpontként működik;

– Egykori Fácán Vendéglő (Béla király út 61.): A 19. században *Rieger Ignác* szappanfőző mester üdülőtelepet létesített e helyen, a klasszicista fogadó és a hajdani, közkedvelt Fácán Ven-

déglő eredeti tervezője *Hild József*. A háború után számos funkcióváltás következett, 1990-től a terület sokáig üresen állt. A Normafa Program keretében indult el hasznosítása, a vendéglő épületét 2019-ben a Zugligeti Általános Iskola részére alakították át a Pannonterv Iroda tervei szerint;

– Az elhanyagolt, megmentésre érdemes, védett épületek közül egy történelmi emlékhelyet emelünk ki, az Istenszeme vendégfogadót, a későbbi

Haggenmacher villát (Szilassy út 3.): Már a 18. században vendégfogadóként működött, 1837-ben itt tartóztatták le *Kossuth Lajost* az Országgyűlési Tudósítások szerkesztéséért. Az eseményt egy közeli, 1913-ban állított emlékmű örökíti meg. 1864 körül *Haggenmacher Károly* malomgépész és feltaláló birtokába került, aki „svájci” stílusban átépíttette. 1949-től 2000-ig gyermekotthon működött benne, bezárása óta a fővárosi tulajdonú ingatlan állaga rohamosan hanyatlak.

Vándorkiállításunkon még további, felújításra váró villákat is bemutatunk:

– Karczag villa (Diana út 17/a): A klasszicista villaépítészet 1844-ben épült kiemelkedő példája *Hild József* nevéhez fűződik (napjainkban helyreállítását tervezik);

– Frivaldszky-Mauthner-Pálffy villa (Béla király út 20.): *Frivaldszky Imre* természettudós részére 1845-ben épült romantikus stílusban, 1908-ban *gróf Pálffy Anna* neoreneszánsz stílusban átalakította;

– Ürményi-Wagner-Repos villa (Adonis u.4.) Historizáló megjelenésű, 1872-ben építette *Diescher József*.

Vándorkiállításunkon ismertetett, használaton kívüli, üresen álló intézmények:

– Svábhegyi Szanatórium (Eötvös út 10-14.): 1927-ben tervezte *Jakab Dezső* és *Sós Aladár* – az eklektikus főépület helyreállítását a közeljövőben elhatározták;

– Svábhegyi Nagyszálló (Eötvös út 2.): A hajdani elegáns Grand-Hotel a millennium évében, 1896-ban épült;

– „Fogas” Svábhegyi Megálló: Az 1874-ben épült és fennmaradt pavilon a „svájci” típus jellegzetes példája.

Reménykedünk, hogy az emblematis, megmentésre váró épületeket régi-új tulajdonosai méltó módon helyre fogják állítani – megfelelő hasznosítás mellett – hajdani fényükben,

Vándorkiállításunk megtekinthető volt szeptember 23-tól a Hegyvidék polgármesteri hivatalánál, október 14-től a Hegyvidék Galériában, majd október 28-tól a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjteményben, a Lóvasút Végállomásnál jelenleg is megtekinthető. A járványügyi korlátozások megszűnése után a kerület iskoláiban fogjuk bemutatni tájékoztató előadás kíséretében.

Fotó: Puha Titusz

...de rövid ideig beltérben is látogatható volt

Gyűjtemény online térben

Helytörténetről a XV. kerületben

•••• Kiss Emőke

Nem kedvezett a kulturális életnek a 2020 tavaszán kialakult vírushelyzet, bezárni kényszerültek a kulturális intézmények, többek között Rákospalota, Újpalota és Pestújhelyi Helytörténeti Gyűjteménye is. A 2020. júniusig tartó időszak a felkészülés és a realizálás ideje volt. A kezdeti sokk után hosszú távú célokat tűzött ki maga elé az intézmény. Lehetőségünk volt a revízió megkezdésére – a mai napig is tart. Ennek során számos, újonnan felfedezett műtárgy vált a maga izgalmas történetével megismerhetővé/láthatóvá a múzeumi munkatársak és a helytörténet iránt érdeklődők számára. A közösségi média segítségével hétről-hétre adtunk hírt az izgalmasabbnál izgalmasabb műtárgyakról. A műtárgyak mellé kérdéseket intéztünk: szeretnénk volna megtudni, az épp aktuális használati/emléktárgy történetéhez tud-e plusz információt szolgáltatni a helytörténet iránt lelkes lakosság. Újabb kutatások születtek, a műtárgyak „megszóltak” és hallgatóságra találtak végül egy-egy tanulmányban a *Hellyem Házam Palotám* című kerületi helytörténeti folyóirat hasábjain.

Fotó: BHT

Online a Pestújhelyen működő orvosokról

2020 tavaszán a Közösségek Hete kezdeményezéséhez kapcsolódtunk a szépen feldíszített májusfánkkal (online), júniusban, a Múzeumok Éjszakája online felületéhez. Az utóbbi program sok előkészületet követelt meg, a műtárgyak részletes dokumentálása, és fényképezése azonban minden időt, és energiát megért. Olyan részletes képanyaggal gazdagodott, mint például egy rákospalotai menyasszonyi koszorú, vagy *Jankó Elemér* magyar képregény-illusztrátor *Madarász Adelinének* készített naplója, amire korábban nem kerülhetett sor.

Új állandó kiállításunk november 21-én Széchenyitelep-Pestújhely Aranykönyve címmel online nyílt meg. A kiállítási megnyitót és a virtuális túrlatvezetést az érdeklődők egy internetes felületen közvetítve élőben tekinthették meg – az Anno Művészeti Hét programjai közt most is elérhető (<http://csokonai.kk.hu/index.php/hirek/anno-2020-visszatekinto>). Gyűjteményünk 2021-ben, minden hónapban megújuló időszakos kiállításokkal kedveskedik, jelenleg csak online módon.

A betegek világnapja alkalmából 2021. február 11-én – az új állandó kiállításához kapcsolódóan – a Pestújhelyen működő *dr. Weszter Sándor* és *dr. Lövey József* orvosok életét ismerhették meg, *Werschitz Annamária* muzeológus munkatársunk és a kerületi TV, a XV. média segítségével: <https://www.facebook.com/RakospalotaiMuzeum/videos/1136510450105107>.

2020 tavaszán még gyerekcipőben jártunk a múzeum online média-megjelenéseit illetően, de ezen a téren jelentős előrelépés történt. A személyes találkozásokat, a jó hangulatú kötetlen beszélgetéseket és a műtárgyak közvetlenségét még az online tér is csak mesterkéltén adhatja vissza, ezért bízunk benne, hogy a tavaszi időszak végére már személyesen köszönheti a múzeum a betérőket.

Fogadóépület a Normafa Parkban

Újjászületett az egykori „ÁVH-villa”

•••• földváry

Az egykori romos vallaszó ház, amit sokan Rajk- vagy ÁVH-villának neveztek, jelenleg a Normafa Park egyik patinás épülete, amit az elmúlt években újjáépítettek fel a XII. kerületi önkormányzat segítségével.

Ezt a villát 1910-ben építtette *dr. Förster Aurél* klasszika-filológus professzor, amikor a környéken szinte egyáltalán nem volt még más épület. 1944-ig a levéltári iratok szerint biztosan a professzor tulajdona volt az Eötvös út 48. szám alatti villa, majd valószínűleg ezután került az ÁVÓ – később az ÁVH – kezébe. Az épületben sok rabot tartottak fogva, közülük talán a legismertebb *Rajk László* volt, aki 1949 júniusában került ide. Rajkot az első hetekben kifárasztották, kínozták, vallo-másokkal szembesítették, de nem akart vallani.

Az Eötvös úti villában kereste fel ezek után *Kádár János* belügyminiszter és *Farkas Mihály* honvédelmi miniszter, akik igyekeztek meggyőzni Rajkot. Míután nem adta be a derekát brutálisan megverették. Innen vitték kivégezni is 1949. október 15-én. Később az ÁVÓ-t váltó ÁVH vette át az épület irányítását. Bár sokan tudták, hogy a hely egy titkos ÁVH-s létesítmény, azért biztosra mentek és fedőtevékenységként az udvaron egy lampionos kerthelyiségben mulatót üzemeltettek. A villa alagsorában embertelenül kicsi cellák voltak és a torony tetején az egykori kilátóterasz is el volt takarva a vallaszások idejére. A helyet túlélő foglyok később a nyolcszögletű

vallaszszoba alapján tudták beazonosítani az épületet. Az ÁVH 1956-os megszüntetésével a titkos börtönépület pincéit igyekeztek el-falazni és a villában lakásokat alakítottak ki, ahová belügyeseket költöztettek. A rendszerváltoz(tat)ást követően sokáig üresen állt az épület, majd a XII. kerületi önkormányzat az erősen leromlott állapotú villának új funkciót talált – így menekült meg a Normafa Park egyik fogadóépületeként. Az alsó szinten egy információs tér lesz kialakítva és egy sporttörténeti kiállítás, ami a Normafához köthető ismertebb sportokat mutatja be, mint a síelést, síugrást, szánkózást, motorversenyeget vagy a turizmust. Remélhetőleg minél hamarabb kész lesz a kert is, és mindenki számára bejárhatóvá válik az egykori villaépület és környéke.

Fotó: HHGY

A felújított villa napjainkban

Csillagvizsgáló a Svábhegyen

100 éve kezdődtek az építkezések

••• Földváry Gergely

Magyarország legnagyobb és legrégebb csillagvizsgáló intézete ma a Svábhegyen található. Azt azonban bizonyára kevesebben tudják, hogy a csillagvizsgáló egyes műszerei az elcsatolt felvidéki Ógyalláról – az első magyar csillagvizsgáló intézetből – lettek Magyarországra menekítve még Trianon előtt.

Az építkezések is megkezdődtek 1921-ben. Elsőként a Meridiánház épült fel, ahol sokáig a pontos időt mérték az országban, de az anyagi keretek nem engedték meg a gyors megvalósítást. Később 1922-ben sokat köszönhetett a csillagda gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszternek, aki a csillagda támogatására 1923-ban létrehozta a Stella csillagászati egy-

sületet, melynek az elnöke is volt. Azonban ahogy elindult a csillagvizsgáló ügye a csehszlovák kormány is jelezte, hogy visszaköveteli a műszereket, amiket Ógyalláról hozott el a magyar állam.

Az újságok még arról is beszámolnak, hogy különböző kémelek járták az országot, hogy felfedezzék mi hová került a csonka országba a Trianon előtti Ma-

gyarország területéről. Miután a Svábhegyen kémeik felfedezték a műszereket több újság is megírta 1923 áprilisában, hogy a békeszerződésre hivatkozva visszakövetelik azokat. A *Szózat* akkori száma, így számol be arról, hogy miért is volt jogtalan a kérés: „Konkoly az 1899-ben kelt alapítvány-levél értelmében kimondottan a mindenkori magyar állam tulajdonaként a magyar kultúra fejlesztésére és ápolására, minden épületével és felszerelésével együtt az ebből létesítendő Konkoly-féle asztrofizikai állomás céljaira adományozta. [...] a magyar államnak joga van azt Magyarországon bárhol felállítani. E szerződés értelmében [...] még mi követelhetjük vissza az ottan maradt műszereket és a terület és épületek értékének megtérítését.” (*Szózat*, 1923. 04. 01.)

Ezek igazolásával Magyarország megtarthatott mindent, és a Svábhegyen elkezdődhetett a csillagvizsgáló komolyabb kiépítése.

A neoklasszicista főépület 1926-ra készült el, majd 1928-ban átadták a 7-es kupolát, ahová – egy Ógyalláról kimenekített műszer – a 6 hüvelykes lencsés távcső került. Az 1938-as bécsi döntés értelmében egy pár évre ismét Magyarországhoz került Ógyalla, de mire a magyar küldöttség kiérkezett, a távozó csapatok elvitték Ógyalláról az ott maradt nagy távcsövet, a könyvtár nagy részét és még a villanytelepet is. A második világháború után újra az akkor már működő svábhegyi csillagvizsgáló lett az ország elsődleges csillagászati központja, ami 1951-től Magyar Tudományos Akadémia Csillagvizsgáló Intézete néven működött tovább. Mai neve MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Konkoly Thege Miklós Csillagászati Intézet, de mindenki csak Svábhegyi Csillagvizsgálónak hívja, ahogy régen is nevezték. A 2010-es évek elején teljes körű felújításba kezdett az intézet. 2019 óta újra látogatható Magyarország legnagyobb bemutató távcsöve, ahová számos izgalmas korosztályra szabott programmal várják az érdeklődőket. Köszönhető mindez többek között Konkoly-Thege Miklósnak, aki a magyar államnak adományozta a felszereléseit megteremtve ezzel a lehetőségét, hogy műve tovább éljen itt, a Svábhegyen.

Fotó: „Vasárnapi Újság”, 1900

Konkoly-Thege Miklós
1900-ban

Fotó: HHGY

Csillagvizsgáló intézet a Svábhegyen (1930-as évek)

Idén 150 éve, hogy 1871-ben megalapította Ógyallán Európa egyik legrégebb obszervatóriumát Konkoly-Thege Miklós, a 19. század egyik legjobb csillagásza. Később ezt az ógyallai magán-csillagvizsgálóját a mindenkori magyar államnak adományozta, így ezzel legtöbb műszerét meg is mentette Magyarország számára. A vesztes első világháború után az ógyallai intézet vezetőjét a magyar kultuszminisztérium táviratban utasította, hogy a berendezéseket hozza Magyarországra, mielőtt azokat lefoglalják. A műszereket sikeresen elszállították és már 1919 januárjában Budapesten voltak. A trianoni békediktátum kompenzálására 1921-ben egy átfogó kulturális infrastruktúra-fejlesztésbe kezdett a magyar állam, melynek részét képezte a csillagvizsgáló újrakészítése is. Így kerültek a közel két éve pihenő csillagászati műszerek végül is a Svábhegyre, miután száz évvel ezelőtt, 1921-ben a fővárosi önkormányzat (Budapest Székesfővárosi Törvényhatósági Bizottsága) egy 8 holdas területet adott erre a célra.

Fotó: Fortepan/dr. Nagy Józsefné

Kirándulók 1934-ben a csillagvizsgálónál

Észnek hódol az érc...

•••• Mika Edit

Bánszky Pál-Benedek György-Dömötör Tibor Attila: *Tiringer Album „Észnek hódol az érc...”*. Kecskeméti Városszépítő Egyesület, Kecskemét, 2020. 180 p. 200 fotó.

Meleg szívvel ajánlom mindenkinek egy aranykoszorús műlakatos mester, *Tiringer Ferenc* (1875–1947) munkásságát bemutató albumot. Kiemelten ajánlom azoknak, akik a mai világban önkéntelenül is rácsodálkoznak egy-egy épületrészletre, kandeláberre, egy különleges kerítésre, akár egy díszes kapubejáróra.

Az album végig kíséri életútját a sármelléki kovácsinas évektől a külföldi kézműipari iskolákon keresztül mindaddig, amíg végül a vasművességet magas szinten művelő mesterré vált, aki családi vállalkozásával meghatározta Kecskemét városának arculatát is.

Élettörténetét eredeti képeslapok, a mester korabeli bizonyítványai, reklámanyagai és családi fotói egészítik ki. Az album gazdag képanyaggal mutatja be a műhelyből kikerülő munkákat, lakásdíszeket, használati tárgyakat, épület kiegészítőket.

Budapesten legfontosabb helye *Jungfer Gyula* műhelye (ma 1087 Budapest, Ber-

zsenyi utca 6.), ahol 1894-től dolgozott, majd innen indult európai vándorútra.

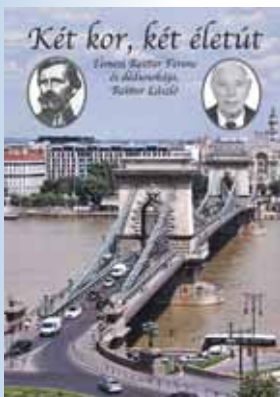
Később, mikor kecskeméti üzeme beindult, az egykori IV. kerületi Piarista utca 4. szám alatt levő Schopper J.G. RT. „Budapest Vasudvarába”, majd a Józsefvárosba, a mai 1085 Üllői út 32. számú házban egykor működött Heinrich Ferenc és Fiai Vasárkereskedésbe szállította a budapestieknek eladásra szánt árukészletét.

Az albumban bemutatott, egykoron híres terem-berendezéseiről csak részben tudok számot adni. Az egykori Budapest Hotel Britannia, majd a Teréz körüti Béke Szállóban, (ma Radisson Blu Béke Hotel) már nem lelhetőek fel az egykori díszes csillárok és falikarok. A szállodában működő Szondy Söröző cégére, ablakdíszítő rácsai fogasai sincsenek eredeti helyükön. A felújítás előtt álló Mátyás Pincében a mester munkái viszont a képeknek megfelelően megtalálhatóak. Az album a kiadónál rendelhető meg (info@kvsze.hu).

Pest mérnöke volt

•••• Vízy László

Reitter Gitta: *Két kor, két életút - Temesi Reitter Ferenc és dédunokája, Reitter László*. Napkút Kiadó Kft., Budapest, 2020. 202 p.

Egy hézagpótló könyv jelent meg *Reitter Gitta* tollából Pest mérnökéről, az 1870-ben gróf *Andrássy Gyula* miniszterelnök vezetésével létrehozott Fővárosi Közmunkák Tanácsának (FKT) műszaki vezetőjéről. A kötet első felében *Reitter Ferenc* (1913–1974) mérnököt ismerhetjük meg a szerző férje, *dr. Reitter László* gyűjtésében.

Temesi előnevét és rangos nemesi címet *Reitter Ferenc* az 1867. évi koronázás alkalmából *I. Ferenc József* királytól kapta a Lánchíd próbaterhelésének elvégzésért. A főváros fejlesztésének tervezési munkái által méltán érdemli a Pest mérnöke megtisztelő címet. Nevéhez fűződik többek között a Várkert első programjának elkészítése, a Duna-partok rendezése, a főváros közútjainak (Sugárút és Nagykörút)

nagy városrendezési előkészítése. Az MTA – levelező tagjaként – elismerését a híres fővárosi Duna-csatorna terve által nyerte el. Emlékét egy ideig a főváros, majd a Belváros-Lipótváros által alapított, valamint a Víz és Élet Alapítvány *Reitter Ferenc-díja* őrzi, és 1911-től a XIII. kerületi *Reitter Ferenc utca* név.

A könyv második felében *dr. Reitter László* (1927–2017), a dédunoka életútját ismerhetjük meg. Az egykori Eötvös-diák a műegyetemi évek után jogász diplomával évtizedeken át a magyar sportújságírás elismert személyiségeként számos sport elismerésben, díjban részesült. Jelmondata volt: Merjünk nagyok lenni! Írásaiban jeles sportolónk pályakezdésére és eredményeire emlékezik. Kis feljegyzéseiben a sportszakember hangja szólal meg.

Vendéglátás Óbudán

••• Horváth Péter

Simon Katalin: A kocsmáktól a fogadóig. A vendéglátás keretei és története Óbudán 1948-ig. Budapest Főváros Levéltára (NKA, MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj, Óbuda-Békásmegyér Önkormányzata és a Német Nemzetiségi Önkormányzat/Altöfen-Krottendorf támogatásával), Budapest, 2021. 300 p.

Budapest Főváros Levéltára gondozásában megjelent a Várostopörténeti tanulmányok 16. kötete, egy igazi hiánypótló mű a hajdani óbudai vendéglátásról, annak újkori kialakulásáról. A komplex összefoglaló munka – ahogyan a szerző is kiemeli a bevezetőben – a már jól ismert óbudai vendéglátó klisék kiegészítése, levéltári forrásokkal igazolt pontosítása, valamint a filoxéra pusztítás előtti szőlőkultúrára épülő helyi vendéglős szakma tényyszerű és izgalmas bemutatása. Érthető módon mutatja be a szerkezetiileg precízen összeállított, olvasmányosan megírt és gazdagon illusztrált könyv a szőlőművelésből kiinduló vendéglátás széles spektrumát, amelyet több esetben konkrét példákkal – egy-egy óbudai vendéglős családon keresztül – ismertet az olvasóval. Az alapfogalmak és a vendéglátás helyi ke-

reteinek tisztázása (jogi háttér, szőlőtermelés és borkészítés, borkereskedés, fogadóberlés, fogadó típusok) mellett megismerhetjük az óbudai sörházak, kávécsok, mészárosok, mézeskalácsosok világát, amelyek teljessé tették az amúgy is sokszínű település gasztrokultúráját. Óbuda egykori vendéglátóhelyeit táblázatba összeállítva is megismerhetjük, beazonosíthatjuk. Mindemellett betekintést kapunk a vendéglőkben zajló – nem mindig törvénytisztelő – életről, amely nemcsak az evés-ivás, hanem sokszor a politika, szerencsejáték, szórakozás, közösségi élet színtere is volt. A vendéglátás bemutatásán át képet kaphatunk a kor társadalmi viszonyairól és attitűdjeiről. Ez a könyv nemcsak a témával foglalkozó szakembereknek, hanem a hétköznapi olvasóknak is egzakt és szórakoztató élményt biztosít.

Ablak a világra

••• Körösné dr. Mikis Márta

Körösné dr. Mikis Márta (szerk.): Vendégekönyv 1998–2020. Újpesti Közművelődési Kör, Budapest, 2020. 126 p.

Amikor 1877 nyarán néhány tizenéves gimnazista lelkesen elhatározta, hogy Újpesten az önművelést és segítést segítenék, bizonyára nem gondoltak arra, hogy az általuk alapított Kör kései utóda még 143 év múltán is követni próbálja nemes törekvéseit. Elnökük a majdani kereskedelemügyi miniszter, *Szterényi József* lett, az alkönyvtárnoki megbízatás pedig *Ugró Gyulának*, Újpest későbbi polgármesterének jutott. Az egykori diákok elsősorban saját írásait olvasták fel, vitatták meg, folyóiratot szerkesztettek, és gondoskodtak a rászoruló diákok anyagi támogatásáról is.

Az Újpesti Közművelődési Kör szellemi felfrissülést jelentő klubélete a 20. században többször is megszakadt (világháborúk, Tanácsköztársaság, zsidótörvények, Rákosi-éra), ám főnixmadárként mindig újraéledt a lelkes utódoknak köszönhetően. Legutóbb 1988-ban alakult újjá, mint

értelmiségi klub, amely 1996 óta viseli jogelődje nevét. Az elmúlt 32 év során a hagyományokra építve széles skálán igyekezett kielégíteni azt az igényt, ami érdekes emberek megismerése vagy művésztük élvezete iránt jelentkezik. A kéthetente rendezett klubesteken a Kör tagjai számos országos, sőt európai hírű vendéget üdvözölhettek. Vendégül látták a magyar társadalmi, politikai, tudományos, művészeti élet, valamint a sportvilág jeles képviselőit, akik az előadások, bemutatások, beszélgetések után köszönetüket, benyomásait bejegyezték a Kör Vendégekönyvébe. A kötet, amelyet *Körösné Mikis Márta* szerkesztett, a változatos programok kronologikus felsorolását követően a meghívott vendégek érdekes gondolatait teszi közkinccsé, képekkel illusztrálva és egyúttal dokumentálva a rendszerváltás követő évtizedek történetét. A kiadvány digitális változata a Kör honlapjáról letehető: <http://ukk.ujkk.hu/>.

Vajdahunyadvár múzeuma

125 éves a Magyar Mezőgazdasági Múzeum

••• Estók János

A Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeumot 1896. június 20-án alapították. Ezen a napon írta alá *Darányi Ignác* földművelésügyi miniszter a múzeum alapítólevélként becsben tartott iratát. Központi elhelyezkedése, impozáns épületegyüttese alapítása óta jelzi a mezőgazdaság, a vidék súlyát és megbecsültségét Magyarországon.

A nagy múltú intézmény létrehozása azonban még ennél is korábbra tehető. Régi törekvése volt a gazdatársadalomnak – élén az Országos Magyar Gazdasági Egyesülettel – egy oktató jellegű mezőgazdasági gyűjtemény megteremtése Budapesten. Az egyesület „Köztelek”-nek nevezett pesti székházában létre is hozták egy szakkiállítást 1869-ben, majd két év múlva megnyi-

Fotó: Magyar Mezőgazdasági Múzeum

A Magyar kir. Mezőgazdasági Múzeum barokk stílusú palotában lelt otthonra

tották a magyarországi mezőgazdaság eredményeit bemutató Gazdasági Múzeumot, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum elődjét. A Köztelek kiállításában 1891-ig fogadták a látogatókat. Az OMGE célja az volt, hogy ne egyesületi, hanem állami fenntartású országos intézményként működjön a jövőben a korszerű agrárgazdálkodás szemléltetésére is hivatott múzeum. *Darányi Ignác* földművelésügyi miniszter ezt a társadalmi, egyesületi indíttatású kezdeményezést karolta föl. Vezetésével a mezőgazdasági, élelmiszeripari érdekeltségű gazdasági erők elérték, hogy ne csak a képző- vagy az alkalmazott művészeti alkotásoknak, az iparnak és a kereskedelemnek, hanem az agráriumnak is legyen múzeuma a fővárosban. A megvalósításra a honfoglalás millenniumára tervezett, budapesti országos kiállítás teremtett kiváló lehetőséget. 1896 nyarán és kora őszen ki is választották a mezőgazdasági múzeumba szánt anyagokat. Első tárgyai, dokumentumai a múzeumnak tehát kisebb részben az OMGE közéleti tárlatából, nagyobb részben a millenáris kiállításnak a hazai mezőgazdaság 19. század végi állapotát tükröző pavilonjaiból származtak. A múzeum fenntartója a földművelésügyi tárca volt és maradt napjainkig.

Fotó: Zempléni Múzeum

Archív képeslapon megnevezve a Mezőgazdasági Múzeum

Már az indulásakor is pazar gyűjteménnyel bíró múzeum a millenniumi kiállítás Történeti Főcsoportjának épületegyüttesében, a városligeti „Vajdahunyadvárban” lelt otthonra. *Ferenc József* magyar király *II. Vilmos* német császárral az 1897. szeptember 12-én megnyílt múzeumot szeptember 20-án személyesen is meglátogatta. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum méltó elhelyezését társadalmi konszenzus övezte. Az országgyűlés képviselőházában a kormány 1900. évi előterjesztése a múzeum új, végső épületének létrehozásáról az ellenzék részéről támogatást nyert, és fölkarolta azt a főváros is. 1907. június 9-én nyitotta meg *Ferenc József* az újonnan berendezett kiállításokat. Műemléki védettséget a ligeti Vajdahunyadvár 1991-ben kapott.

A múzeum alapításától kezdve törekedett a műtárgyak, történeti értékű iratanyagok, az agrárgazdaságilag hiteles okmányok, nyomtatványok, kéziratok és fényképek gyűjtésére. Olyan történetileg jelentős gyűjtemények jöttek létre az eltelt százhuszonöt év alatt, amelyek országosan is egyedülállóak és a magyar kulturális örökség fontos részét képezik. A múzeum a magyarországi (kárpat-medencei) agrártörténeti kutatásoknak egyik fontos, sőt egyes területeken meghatározó intézménye. Jelentőségét erősíti, hogy a magyarországi múzeumok közül a legnagyobb, mintegy hatszázezer tételből álló szakkönyvtárral rendelkezik.

Ma a múzeum talán még a korábbiaknál is fontosabb feladatot tölt be. A felduzzadt városi népesség többsége eltávolodott a mezőgazdasági termeléstől, a falu világától. Mindeközben egyre nagyobb hangsúly helyeződik az emberek mindennapi életében az egészséges táplálkozásra, az élelmiszerbiztonságra és a környezettudatos életmódra. Nem túlzás tehát azt állítani, hogy a városligeti Vajdahunyadvár sajátos feladatú, a falusi és a városi emberek számára is fontos létesítmény Budapesten.

Állaga leromlott, felújítása és tartalmi korszerűsítése elengedhetlenné vált a Magyar Mezőgazdasági Múzeum székhelyének, a Vajdahunyadvárnak. A múzeum a tervezett történeti épületrekonstrukció és a „Kapu a vidéki Magyarországra” mottó mentén megvalósuló megújulás segítségével továbbra is közkedvelt és a Városliget jelképe marad.

Fotó: Magyar Mezőgazdasági Múzeum

125 év alatt országosan is egyedülálló gyűjtemények jöttek itt létre